

Mokslo Lietuva

ATSIMINIMAI APIE JUOŽĄ TONKŪNĄ ■ 4 p.

BIODUJŲ GAMYBOS IŠ BIOMASĖS ATEITIES PERSPEKTYVOS ■ 5 p.

ISTORINIS KLAIPĖDOS

UOSTAMIESTIS ■ 8, 12 p.

■ p. 6, 7 Egodokumentai – praeities liudytojai

■ p. 10 Donelaičio muziejuje vaikų literatūros ir muzikos popietė

Nr. 14 (502)

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Renginiuose dalyvavę mokytojai galėjo klausytis pranešimų, susipažinti su naujausiais liuanistiniais tyrimais, bendrauti tarpusavyje, diskutuoti

O GAL IŠTIES PADĖTAS KERTINIS AKMUO LITUANISTINIO SAJŪDŽIO PRADŽIAI?

Iš to, kaip švytėjo lietuvių kalbos mokytojų veidai, buvo aišku, kad tai išskirtinė diena. Atvykę iš įvairių Lietuvos vietų, mokytojai, galėjo pasiklausti jau ne vien liuanistikos autoritetų, bet išsakyti, pasidalyti savo mintimis ir profesine patirtimi. Kovo 29 d. vyko Lietuvių kalbos instituto projekto „Inovatyvios gimtosios lietuvių kalbos mokytojų kvalifikacijos tobulinimo programos įgyvendinimas“ (internetinė svetainė: <http://www.kompetencija.vpulf.lt/index.php?go=nop>) rezultatus apibendrinanti konferencija, kurios pabaigoje 177 mokytojams liuanistams įteikti projekto dalyvių pažymėjimai.

Prie apibendrinančioje konferencijoje išsakytų minčių dar grįšime, o prieš tai atkreipsime dėmesį į projekto pavadinimo pirmuosius žodžius: kompiuteris bemat reaguoja, išskiria raudonu brūkšniu žodį *inovatyvios* kaip galimai pavojingą gimtosios kalbos taisyklumui. Pripratę girdėti, kad mūsų kalba yra viena seniausių iš gyvųjų indoeuropiečių kalbų, savotiškas gyvas stebuklas kalbų visatoje, suprantamas nuogastavimas: kokios kalbos inovacijos siūlomos, ar nesumoderninsime savo kalbos tiek, kad seneliai nebesupras iš mokyklos grįžusių vaikų?

Išgilinę į projekto tikslus apimtu, nes jie dalykiški ir humaniški – tiek kalbos, tiek norinčių pasitobulinti mokytojų

atžvilgiu. Siekiama, kad mokytojas tobulėtų kaip intelektualus ir šiuolaikiška asmenybė, tam bandoma kurti palankią bendravimo terpę, grindžiamą inovacijomis, o tai teiktų galimybę susipažinti su naujausiais ir aktualiausiais liuanistiniais tyrimais. Ypatingas dėmesys telkiamas į platesnio kultūrinio konteksto išmanymą, informacinių technologijų taikymo ir modernios komunikacinės erdvės privalumus, mokslo ir švietimo institucijų bendradarbiavimą, kūrybišką medžiagos pateikimą ir interpretavimą. Sunku tokiems siekiams atsispirti ar prieštarauti.

2012 m. sausį pagal projekte numatytą mokymų programą buvo pradėta nuo naujų technologijų ir metodikos taikymo per lietuvių kalbos pamokas. Nuo birželio pasilypėta prie kalbos filosofijos ir kultūros animacijos, kūrybinio mąstymo, vaizduotės ir retorinių įgūdžių formavimo kalbos pamokose. 2013 m. sausį pakilta iki paveldo šandienos, tradicijų ir modernumo, raštingumo įgūdžių ir žinių visuomenės sanryšio dalykų.

Taigi dalykinė mokymų kreivė vedė vis aukš-

tyn: pradėjus nuo inovacijų ir technologijų, kiltą ligi paveldo, tradicijų suvokimo ir sąsajų su šiandienos žinių visuomenės iššūkiais. Teisingas priežasties ir pasekmės ryšio suvokimas – juk ne inovacijos ir technologijos aktualiausias, o jų teikiamos galimybės svarbiausiems tautos ir valstybės tikslams siekti, šiuo atveju siekti per jaunąją kartą ugdančius mokytojus, per kalbą ir kultūrą perduodančius tęstinumo estafetę į ateitį.

Tikslas humaniškas, taurus, tačiau veiksmingai jo siekti gali tik gerai žemę po kojomis jaučiantis mokytojas idealistas, drįsčiau teigti – pragmatiškas idealistas. Žiniomis apsiginklavęs, modernias mokymo technologijas įvaldęs, inovacijų ir gyvenimo pokyčių nesibaiminantis mokytojas liuanistas, gebantis savo mokiniams perteikti kalbos ir literatūros tradicijos tąsą, kalbinį ir literatūrinį paveldą, prisotintą dabarties jausenos ir naujausių šių sričių laimėjimų.

Pernelyg daug reikalaujama iš mokytojo? Išties šioms tikslams siekti nėra ribų. Pats siekis sveikintinas, o projektu ir siekiama pažadinti mintį, gal ir aistras, nes kiekvienas savaip suprantame būdus ir priemones tai siekiamybei užtikrinti.

Projekto siekiams įgyvendinti Lietuvių kalbos institutas pasitelkė patikimų partnerių – Lietuvos edukologijos, Vytauto

Didžiojo ir Šiaulių universitetus, Vilniaus verslo ir Marijampolės kolegijas, Lietuvos kultūros tyrimo institutą, Lietuvos kalbų pedagogų asociaciją ir Panevėžio pedagogų švietimo centrą, keturias gimnazijas ir vieną vidurinę mokyklą, iš viso 13 partnerių. Projektą administravo UAB „UpCoded Solutions“, o tikslinėje grupėje dalyvavo 199 lietuvių kalbos mokytojai iš 93 miestų ir rajonų bendrojo ir profesinio ugdymo mokyklų. Mokymus vedė 28 lektorai parengė 35 pranešimus ir metodines užduotis, kurias siūloma pateikti ir mokiniams.

Penki seminarų ciklai vyko Vilniuje, Kaune ir Panevėžyje (seminarų darbotvarkės: http://www.kompetencija.vpulf.lt/index.php?m_id=3&ms_id=214). Klausytojai išgirdo apie kalbų mokymo naujoves kitose Europos šalyse, mobiliųjų technologijų taikymo galimybes pamokose, tinklaraščių ir kitų šiuolaikinių kalbos vartojimo erdvių ypatumus, kompiuterinį raštingumą, skaitmeninius išteklius ir programas, naujus lietuvių vardyno tyrimus, kalbos priemones publicistikos žanruose, interaktyvias literatūrinio (kultūrinio) ir kalbinio komunikavimo strategijas, lanksčiąją didaktiką mokyklinėje liuanistikoje, kūrybinio mąstymo ugdymą, lietuvių kalbos ir kalbinės sąmonės pokyčius globalizacijos sąlygomis, lietuviškos tapatybės išsaugojimą ir kitus dalykus.

■ Nukelta | 2 p.

O GAL IŠTIES PADĖTAS KERTINIS AKMUO

■ Atkelta iš 1 p.

Per penktąjį seminarą vyko apskritojo stalo diskusija, su mokytojais patirtimi dalijosi Valstybinės lietuvių kalbos komisijos pirmininkė doc. dr. Daiva Vaišnienė, beje, buvusi pirmoji šio projekto vadovė. Įrašyto seminaro vaizdo medžiaga pateikta projekto interneto svetainėje (http://www.kompetencija.vpulf.lt/index.php?m_id=5). Tikimasi, kad projekto inovacijas ir užduotis pavyks pritaikyti mokyklose, taigi ir mokiniai įgis naujų žinių.

Ilgalaikius tikslus pamyne laikini

Šioje publikacijoje dalyšimės mintimis iš apibendrinančios konferencijos, kovo 29 d. vykusios Lietuvos edukologijos universitete. Be pranešimus skaičiusių lektorių, šioje konferencijoje pasisakyti galėjo ir patys mokytojai. Dėl gimtosios kalbos reikalų didelio dėmesio ir optimizmo nebuvo girdėti, kaip ir dera profesionalams, daugiau kalbėta apie skaudžius dalykus. Gal paveikė ir Didžiojo penktadienio prieš šv. Velykas nuotaika.

Lietuvių kalbos instituto direktorė doc. dr. Jolanta Zabarskaitė dėmesį sutelkė į mokyklos ir visuomenės santykius, jų tikslų bendrumą. Ar sutampa mokyklos ir visuomenės lūkesčiai, kai kalbame apie taisyklingą bendrinę kalbą? Juk neišvengiamai šį klausimą tenka išplėsti ir į kalbos politikos, kalbos išlikimo strategijos siekiais besiremiančių kalbininkų lūkesčius. Taigi, kiek visuomenės ir kalbos institucijų bei atskirų asmenų rūpesčiai sutampa? Siūlydama auditorijai pamąstyti, J. Zabarskaitė pateikė ir savo atsakymą į užduotą klausimą: tie lūkesčiai toli gražu ne visada sutampa. Visuomenėje (ar bent jos nemažoje dalyje) šviri, taisyklinga kalba ne visada yra vertybė. Kodėl?

Šių vykstančių pokyčių niekas išsamiau nėra analizavęs. Keičiasi visuomenės komunikaciniai poreikiai, vertybės, požiūris į kalbas, taigi keičiasi pati visuomenė. Jai didelio įspūdių nebedaro kalbininkų ir kalbos normintojų siekiai, prastas pats kalbininkų įvaizdis. Simptomai akivaizdūs, bet priežastys nėra aiškios, nes netyrinėtos. Tad kaip gydyti pasiligojusią visuomenę? Pranešėja kol kas mato vieną išeitį, gal profilaktinę priemonę: nepasiduoti moderniam kalbiniam genderizmui, t. y. absoliučiai laisvai kalbos raiškai ir bet kokioms įtakoms. Antraip pasekmės būtų grėsmingos.

Kaip nepalankių liuanistikai J. Zabarskaitė išskyrė ir visuomenėje kartais pasigirstančius balsus: ateityje lietuvių kalbos nereikės, todėl geriau dėmesį ir lėšas telkti anglų kalbos mokymui. Atvirumas pasauliui būtinas, kalbėtoja neneigė, bet tuo pačiu metu būtina stiprinti ir lietuviškąją savastį, taigi liuanistiką.

J. Zabarskaitė kvietė visus gerai susimąstyti, ką kiekvienas iš mokytojų gali padaryti savo kalbai, liuanistikai ir bendram labui.

Tarmių metais 2013

Lietuvių kalbos instituto profesorė habil. dr. Danguolė Mikulėnienė 2013-uosius metus įvardija kaip didelių darbų ir galimo liuanistinio sąjūdžio pradžią. Savo pranešime ji svarstė tokio sąjūdžio regimybę, tikimybę ir reikiamybę.

Išties liuanistui tai iškilių sukachčių metai: pedagogės ir mokslininkės, tautinės mokyklos koncepcijos autorės Meilės Lukšienės 100-ųjų gimimo metinių, S. Dariaus ir D. Girėno didžiaviriško skrydžio per Atlantą ir tragiškos žūties 80-mečio, Klaipėdos krašto atgavimo 90-mečio, 1863 m. sukilimo 150-osios metinės, pagaliau pagreitį įgiję Tarmių metai. Stovime ant K. Donelaičio gimimo 300-ųjų

dialektologijos simpoziumo. Galime didžiuotis, kad Lietuvos kalbininkai, tarp jų ir D. Mikulėnienė, dirba visomis šiuolaikinės dialektologijos kryptimis.

Tiesa, ne visų tarmių likimas vienodas. D. Mikulėnienė siūlo atkreipti dėmesį į vaikų telefonines žinutes – kaip žemaitiškai rašo pranešimus draugams žemaitiškai. Natūraliai bendrauja, kaip yra įpratę, ir tai geras ženklas. Pamirštame pagirti gražiai klestinčią uteniškių tarmę, jau pretenduojančią į regiolektą, nes Utena apskrities centras. Nerimą kelia nykstančios kupiškėnų ir anykštėnų tarmės. Todėl vos ne baranauskiška gaida kalbininkė kreipėsi į tų vietų mokytojus liuanistus su klausimu: „Ar viską pada-

kultūros židinys – mokykla, biblioteka, bendruomenės namai. Reikia parduotuvės, pašto ir kitų žmonių bendravimo vietų.

Iš 2011 m. duomenų matyti, kad Lietuva yra dar labai liuanistinis kraštas. Tad liuanistinio sąjūdžio reikiamybę D. Mikulėnienė apibūdina šia nuostata: nebijokime kitų kalbų, taip pat ir anglų kalbos, bet kelkime savąją kalbą. Anglų kalba tebus kaip bendravimo su kitakalbiais kalba.

Mokiniai – tikrasis mokytojo veidas

Ko profesorė tikisi iš mokytojų? Paprašyta per seminarą pasidalyti savo mintimis, sakė mačiusi nuvargusių mokytojų akis. Tokia gyvenimo rea-

daugiau stengtis. Tada bus daugiau pasiliekančiųjų Lietuvoje. Ne paslaptis, kad šiandien į aukštąsias mokyklas ateina pirmakursiai su gerokai plonesniu nei seniau kultūros sluoksniu: jie nežino, kas yra egzistencializmas ar Lotynų Amerikos magiškas realizmas – jiems to neprireikė. Tie mokiniai buvo Graikijoje, atostogavo Turkijoje, bet nesilankė Anykščiuose. Todėl šiandien kvietimas užauginti sūnų, turėtų būti supras tas ir kaip mokytojo orientacija į raštingo, kultūringo mokinio ugdymą. Todėl D. Mikulėnienė ir kvietė kiekvieną mokytoją liuanistą pačiam susikurti savo sėkmės istoriją, kaip kad moko gyvenimo vadybininkai. Jeigu mokykla neišugdys susipratusio, kultūringo inteligento, vadinasi, iki šiol ignoruojame Lietuvos nepriklausomybės istoriją ir patirtį.

Gedimino Zemliuko nuotraukos

D. Mikulėnienėi nuostabą ir susižavėjimą kelia XIX a. pab. pirmosios kartos nuo žagrės Lietuvos inteligentų istorija. Jų gyvenimas tikrai nebuvo lengvesnis ar laimesnis už mūsų. Ir vertiname šiuos žmones ne pagal tai, kaip sekėsi jų asmeninis gyvenimas, bet kaip jie sugebėjo socialiai įprasinti save valstybės veikloje.

Išlieka tikrai kultūringa tauta, – šioje apibendrinimoje išmintyje atsispindi profesorės Danguolės mokslinė ir gyvenimiškoji patirtis. Mokykla turi ugdyti asmenybes. Tik taip sukuriamas visokiems politiniams vėjams ir skers-

vėjams atspari tauta.

Gal ir ne kiekvienam lemta pastatyti namą, užauginti sūnų, pasodinti medį. Tad pasekime panevėžietės Virdžinijos patarimu internete: jei jau viso to negali padaryti, tuomet sukalk inkilą, nusipirk žiurkėną ir neužmiršk palaistyti kaktuso... Protingas patarimas, nes blogiausia, kai nieko nedarai.

Jei tauta apie save nori byloti gyvu žodžiu

Lietuvos kultūros tyrimų instituto Komparatyvistinių kultūros studijų skyriaus vyresnysis mokslo darbuotojas dr. Vytautas Rubavičius priminė lyg ir labai aiškius dalykus: kalba gyvuoja kai yra bendravimo priemonė, o žmonių bendrystę palaiko kultūra – tam tikra sugyvenimo būdų visuma su vieta, kaimynais, savimi ir savąja istorija. Taigi gimtoji kalba visada susijusi su kultūra, o ši visados siejasi su tam tikros bendrijos gyvenamąja vieta. Ir kalba, ir kultūra visuomet vietoviška. Iš to vietoviškumo kyla pagrindiniai humanitarinių mokslų, kultūros ir švietimo uždaviniai. Šie mokslai nukreipti į tą vietą, žemės kampą ir konkrečią bendruomenę, sprendžia tai bendruomenė kylančias problemas, tvirtina sugyvenimą su vieta, savų ir svetimų pajautą. Todėl prabildami apie kalbą neturėtume pamiršti kultūros, kurios bendriausias tikslas ir yra palaikyti žmonių bendrumą. Lietuvoje gyvenančių žmonių bendrumą sudaro liuanistų lyg ir aišku, bet V. Rubavičius pastebi, kad apie tai kalbėti jau tarsi neįprasta. Apie liuanistumą, liuanistų liuanistams jau lyg ir nepatogu prabilti, tarsi apie politiškai nekorektišką dalyką.

Konferencijoje pranešimus skaitė prof. dr. Danguolė Mikulėnienė (kairėje) ir doc. dr. Lina Murinienė

Lietuvių kalbos instituto direktorė Jolanta Zabarskaitė ir Vilniaus „Minties“ gimnazijos mokytojas Arūnas Dagys

gimimo metinių slenkščio – šiai datai pats metas ruošti. Taigi kiekvienas mokytojas gali rinktis jam artimiausią temą ir su mokiniais ją deramai paminėti, išplėtoti.

Aptariamame projekte nemažai dėmesio buvo skirta Tarmių metams. Iš D. Mikulėnienės parodyto Frydricho Kuršaičio 1876 m. gramatikos žemėlapiu matyti, kaip ligi mūsų dienų susiaurėjo liuanistų kalbos vartojimo plotas. Nederėtų tarmės nykimo tapatinti su tarmės raida. Jau gyvenimo realiųjų neatitinka mūsų širdį glostantys prancūzų kalbininko Antuano Mejė (Antoine Meillet) žodžiai: jis norinties išgirsti, kaip kalbėjo europiečių proseniai, siūlė atvažiuoti į Lietuvos kaimą ir pasiklausyti liuanistų valstiečio kalbos – tai esanti indoeuropiečių prokalbei artima kalba... Šiandien toks įvaizdis nebeatitinka tikrovės, nes dauguma žmonių jau dvikalbiai, be tarmės, moka ir bendrinę liuanistų kalbą, todėl nuo A. Mejė žavėjusios prokalbės gerokai nutolę. Anot D. Mikulėnienės, šeimoje tarmiškai kalbantys žmonės ir yra tikrieji tarmės saugotojai, laikantys pravirą langą ir į kur kas platesnį kalbos pasaulį, nei iš pirmo žvilgsnio atrodo. Šiuos tarmių mokovus profesorė vadina kultūringais žmonėmis, nes šiais laikais tarmė parodo ne žmogaus uždaramumą, o jo supratingumą ir nuovokumą. Ypač svarbu, kad žmonės tarmiškai kalbėtų ne tik su tėvais, bet ir vaikais.

Tarmėtyros moksle nesame pradinukai, tačiau mūsų požiūris į dabartinę tarmių padėtį toli gražu nėra šiuolaikiškas. D. Mikulėnienė pasisėmusi naujų idėjų iš praėjusiais metais vykusio pasaulinio geolingvistikos ir

rei, kad padėtum išsaugoti ir užrašyti bent svarbiausius nykstančių tarmių bruožus? Apie Šimonių girios vilkus, išpjaunančius daugybę ūkininkų avių, spauda rašo daug, bet unikali šimoniškių šneka tokio dėmesio kažin kodėl nenusipelno. O joje išsaugota daug vertingų kalbos ypatybių. D. Mikulėnienė siūlo ypač atkreipti dėmesį į tarmių ir šnektų sandūras, dažnai žymincias valsčių ir parapijų ribas, bet daugeliu atvejų atskleidžiančias ir istorijos šaknis žemėse, kur kadais susidūrė sėliai su žiemgaliais. Svarbūs mokslui ir mūsų savivokai dalykai, ir mokytojai liuanistai jų apeiti neturėtų. „Kodėl mes nenorime tikrų žinių ir tikros istorijos?“ – auditorijos klausė D. Mikulėnienė.

Mokslininkė tvirtino, kad tarmės dar nyksta, kaip įrodymą pasitelkusi naująjį būsimo tarmių atlaso žemėlapi. Tiesa, į mokyklinius vadovėlius surašyti požymiai nyksta, pirmą kartą sutiktas žmogus vargu ar prabilis tarmiškai, nes visi lankę mokyklą moka kalbėti bendrine kalba. Bet štai pagal nevienodai tariamą *ė* ir *o* visoje Lietuvoje jau galima skirstyti į tarmių regionus, bent jau kalbininkai tą sugeba.

Vykdydami mokslinį visuotinės dotacijos projektą per trejus metus kalbininkai pervažiavo Lietuvą ir padarė išvadą: tos vietovės, kurios anksčiau buvo užrašytos kaip liuanistų kalbos atlaso turtas, jau gali būti ir sunykusios kalbinio savitumo prasme. Tačiau ten, kur yra reikiama infrastruktūra, dar esama daug ir gražiai išlaikytų tarminių punktų. Ko reikia gyvuoti tarme? Pirmiausia, ten turi gyventi žmonės, kurie kalbėtų vietine tarme. Turi būti koks nors

lybė. Ko reikia, kad mokytojas išliktų mokinių mylimas ir gerbiamas? Pirmiausia neignoruoti rinkos dėsnių. Tarmių metais kalbininkė prisipažįsta bijanti vieno: kad šie metai nebūtų tik pradainuoti ir prašokti. Turime aiškiai suprasti ir patys sau atsakyti: o kas toliau, peržengus šių metų slenkstį? Kaip vaikai šiandien šneka su tėvais, taip jie šnekės ir ateityje. Reikia ieškoti būdų ir priemonių, kaip geriau supažindinti su kiekvieno regiono kalba, istorija, papročiais, pagaliau regiono kulinariniu paveldu.

Taigi mokytojas liuanistas turi būti konkurencingas, vadinasi, modernus, šiuolaikiškas ir savo pažiūromis. Labai svarbu, kad būtų atviras naujovėms ir toliau tobulintųsi – darbu pritaikytų informacines technologijas.

D. Mikulėnienė prisiminė tikslų trijulę, nuo seno buvusią tarsi priesaku studijuoti į kitus kraštus, siūlė geriau prasingam žmogaus gyvenimui: pasodinti medį, pastatyti namą, užauginti sūnų. Maža pasodinti medį – šiandien labai svarbu būtų grįžimas į kraštotyros veiklą. Tegu bus vakarų prie laužų, šokių ir žaidimų. Kodėl su gabesniais mokiniais neužrašius vieno kito vietos žmonių tarminio kalbėjimo? Parodykime mokiniams, kaip reikia bendrauti su žmogumi, gyvuoju tarmės šaltiniu. Pamokykime, kaip įeiti pas nepažįstamus į trobą ar gryčią, kaip pasisveikinti, kaip elgtis netikėtomis aplinkybėmis. Profesorė ragino mažiau verkšlenti dėl jaunimo, išvažiuojančio studijuoti į kitus kraštus, siūlė geriau rūpintis, kad jis grįžtų. Jaunieji renkasi tai, kas geriausia, ir tai jų teisė, todėl mokytojai turi atidžiau žvelgti į savo geriausius mokinius. Ne su visais vienodai reikia dirbti, su geresniais būtina

LITUANISTINIO SAJŪDŽIO PRADŽIAI?

Kaip atsitiko, kad tautai per nepriklausomybės metus įdiegta nevisavertystė, nors lietuviai bent jau laike tarp dviejų pasaulinių karų ja nesiskundė? Šį klausimą užduodame, remdamiesi prieš tai išsakytomis mintimis. V. Rubavičius kviečia sugrįžti į prarastą jį būvį, nesibijant sveiko, „minkšto“ nacionalizmo (tautiškumo) sąvokos. Visos gyvuojančios tautos tam tikra prasme yra vienokio ar kitokio laipsnio nacionalistinės, o tokiais dėl tam tikrų priežasčių neįstengusios būti jau seniai į mus byloja tik iš senų raštų ir praėjusių laikų istorijos, nes neliko kas prabiltų gyvu žodžiu. Labai teisinga V. Rubavičiaus mintis: reikia skirti sveiką nacionalizmą nuo politinėmis priemonėmis bandomo įtvirtinti agresyvaus, kitų tautų atžvilgiu nesveiko nacionalizmo. Lietuvos istorija primena, kad esame sveiko nacionalizmo tauta, jo neturėtume gėdytis. Prisimindami laikus, kai XIX a. pab.–XX a. pr. formavosi moderni lietuvių tauta, galime būti dėkingi savo aukšto intelekto ir kultūros žmonėms (předant J. Basanavičiumi ir daugeliu kitų), kurie visais įmanomais būdais lietuvių tvirtino. Tai, kad pokario metais į miškus išėjo didelė dalis Lietuvos jaunimo, o sovietų okupacijos metais tauta nenutauto – tai prieškarinio tautinės mokyklos darbo vaisius.

V. Rubavičius pabrėžė ir kitą svarią mintį, kartais išslystančią it birus smėlis tarp pirštų: savo valstybę, kaip ir lietuvių, kurti turime nuolat ir be perstojo, o ypač svarbu turėti drąsos skleidžiant savo kultūrą pasaulyje. Priminė Antano Smetonos mintį: jeigu nėra tautinės mokyklos, tai nėra ir tos kultūros, palaikančios bendratį, skleidžiančios, tvirtinančios lietuvių... Aiškių aiškiausiai suformuluota užduotis mokyklai, kitas dalykas, kaip šios gilios ir puikios mintys siejasi su dabartinėmis mokyklinėmis programomis po visų buvusių reformų ir perturbacijų. Lietuvos šviesiausi protai šitai suprato tada, kai Lietuvos miestuose gyveno vos 15 proc. šalies gyventojų ir tie patys daugiausia buvo ne lietuvių tautybės. Lietuvių buvo diegiama be Vilniaus ir Klaipėdos

krašto. Tai ne visada suvokiama dabarties politikų, bent jau sprendžiant iš jų tiek delsiamų, tiek skubotai priimamų sprendimų. Intelektu problema pernelyg ryški, lyginant kad ir su Pirmosios nepriklausomybės inteligentija.

Dar kartą pacituokime A. Smetoną, kurį prisiminė pranešėjas. „Tautinės mažumos – ne svetimšaliai, o savi piliečiai. Ne svetimšaliai, o kitataučiai“. Nuostabi įžvalga, daranti garbę tarpukario Lietuvos požiūriui. Teisinga antrinanti ir V. Rubavičiaus išvada: mes kaip žmonės visi esame kitokie, esame savi kaip lietuviai, bet kiekvienas skirtingas, kitoks. Šis principas nepaneigia ir „minkšto“ nacionalizmo, ir lietuviybės, kurios mums šiuo metu trūksta.

Suvokti lietuviškumą, tvirtinti lietuvių kaip svarbiausią kultūros ir gimtosios kalbos tikslą, kurti tam tikrą lietuviybės ideologiją, skleisti ją ir tvirtinti mokykloje, – taip V. Rubavičius formulavo mokytojams lituanistams išskylančią užduotį. Tai neišvengiama, jeigu norime ne tik išlikti – būti, bet ir stiprinti bei plėsti savo gyvybines kūrybines galias, skleisti save pasaulyje.

Gimtosios kalbos stiprybės ir kylančios grėsmės

Apie Lietuvos edukologijos universitetą kaip ištikimą lietuvių kalbos mokytojų partnerį kalbėjusi Lietuvių kalbos ir komunikacijos katedros vedėja doc. dr. Lina Murinienė pastebėjo, kad projekto rengėjai taip pat nemažai pasimokė stebėdami, kaip mokytojai vertina inovacijas ir kaip jas diegia mokyklose. Ne visos mokyklos aprūpintos paskutinį technikos žodį atitinkančiais kompiuteriais ir inovatyviausia įranga. Tačiau vis vien bendromis jėgomis įmanoma daug padaryti. L. Murinienė dėkojo Lietuvos kalbų pedagogų asociacijos prezidentei Eglei Šleinienei, kurios dėka dalyvauti projekte galėjo ne vien Vilniaus regiono, bet ir atokiausių Lietuvos kampelių mokytojai. Projekto dėka Lietuvos edukologijos universitetui pavyko užmegzti ryšius su kai kuriomis gimnazijomis ir mokyklomis, į kurias bus važiuojama su parodomosiomis pamokomis ir kitais renginiais.

Mokymus lankė 199 mokytojai, 177 iš jų įteikti neformaliojo švietimo programos baigimo pažymėjimai

Lietuvos kalbų pedagogų asociacijos prezidentė Eglė Šleiniotienė savo pranešime nagrinėjo temą „Moderni ir inovatyvi lituanistika mokykloje: buvimas tarp Scilės ir Charibdės“, o prieš tai priminė ir kaip gimė šis projektas. Istorija kiek paradoksali.

E. Šleiniotienė vokiečiai pakvietė ekspertuoti vieną jų projektų (ActiveLP), skirtą interaktyvioms lentoms. Įpratusi kruopščiai atlikti visus namų darbus, E. Šleiniotienė išsiaiškino, kad Lietuvos mokyklose naudojama per tūkstantį interaktyvių lentų. Nutarė į Vokietiją nuvežti kokią nors pozityvų lietuviškos patirties pavyzdį, bet nieko stebėtino nerado. Užtat vienoje sveitainėje aptiko talentingos pedagogės pamokos planą, o labiausiai patraukė dėmesį vien neigiami atsiliepimai apie tos mokytojos patirtį. Girdi, visiškai nesąmonė, pagal tą planą negalima dirbti.

E. Šleiniotienė išvažiavo į konferenciją su skaudančia galva, o sugrįžusi nuėjo į Lietuvių kalbos institutą pas Jolantą Zabarskaitę ir Daivą Atkočiūtę–Vaišniene. Kažką turime daryti... Štai iš šių kelių epizodų ir iširutuliojo projektas. Išėitų, ne prietema mūsų gimtosios kalbos padangėje.

E. Šleiniotienės įsitikinimu, lituanistams atsiveria geros galimybės. Jos vadovaujama asociacija yra dviejų tarptautinių asociacijų narė, lituanistai Briuselio pinigais kviečiami vyksti į tarptautines konferencijas, bet galioja sąlyga – mokėti užsienio kalbas.

Priimant įstatymus paprastai daromos lietuvių kalbos būklės analizė, iš kurios aiškėja mūsų gimtosios kalbos sti-

pybės. Išliko per šimtmečius, vadinasi, turi stuburą ir tradicijas. Turime kvalifikuotų pedagogų – lietuvių kalbos pedagogas yra aukščiau Europos vidurkio. Mūsų mokytojai lituanistai naudoja naujausias mokymo technologijas, kompiuterinėse klasėse turimas internetas greitesnis už daugelį Europos šalių. Veikia ne tik Lietuvių kalbos institutas, bet ir kitos lituanistika besirūpinančios institucijos. Turime mokymo bazę, europinių struktūrų pinigų, neavėso ir mokinių motyvacija mokytis gimtosios kalbos. Kaip vieną iš galimybių E. Šleiniotienė paminėjo aukštųjų mokyklų pedagogų ir mokyklų bendradarbiavimą. Prasminga ir profesionalu, kai mokytojui į pagalbą ateina universitetai ir mokslo institutai. Pagaliau turime pedagogų rengimo, mokytojų ir kalbininkų mokymo visą gyvenimą sistemą.

Yra ir silpnų vietų. Tai nuolatiniai pokyčiai, nesiliaujantis įvairių metodikų brukimas į mokyklas, ne visi mokytojai turi tiek jėgos ir drąsos toms naujovėms dėl naujovių atsisipirti. Yra pedagogų perkvalifikavimo sistema, bet ją decentralizavus „nuleidus“ į rajonus mokytojams sudaryta galimybė virti savo katile, toliau rajono ribų neišvažiuoti. Tarp silpnųjų paminėtina aukštųjų mokyklų ir bendrojo lavinimo sistemos mokyklų vadovų pozicija, kai nuo jų supratimo, kartais ir nuostatos, priklauso kalbų mokymas.

Yra ir didelių grėsmių, pirmoji iš kurių – per didelė politinės sistemos įtaka mokyklai. E. Šleiniotienės svariai ir teisingai pasakya: politikų nė per šautuvo šūvį negalima prileisti prie mokyklos ir jaunosios kartos. Matome, kas vyksta, kai mokykla ir mokiniai tampa įkaitais politikų rankose (šiuos ponios Eglės žodžius auditorija pasitiko plojimais).

Per didelis lituanistų kuklumas kenkia

Per mažai kalbama apie globalizacijos iššūkius mokyklai ir ypač gimtajai kalbai. Po trejų metų universitetuose ir mokyklose 30–40 proc. sumažės mokinių ir studentų skaičius, bet pavojaus

varpai negaudžia. Iš švietimo ir mokslo įstaigų teks pasitraukti daugeliui pedagogų, o išeis jų ne patys blogiausiai. Štai kodėl jau šiandien pedagogų kvalifikacijos kėlimas įgyja tokią svarbą.

Aktualūs lietuvių kalbos finansavimo reikalai, net klausimo neturėtų kilti, kad gimtosios kalbos reikmėms gali būti mažinamos lėšos. E. Šleiniotienė kviečia aktyviau naudotis ES daugiakalbystės strategija. Dalyvaudama tarptautinėse konferencijose įsitikina, kad parama mažosios kalboms kitose šalyse yra didesnė negu lietuvių kalbai Lietuvoje. Briuselio koridoriuose ponija Eglė tvirtina sutinkanti įvairių projektų atstovus, tik ne lituanistus – jų ten nėra. Estai, latviai, lenkai gali būti pavyzdys, kaip reikia dirbti, ginti savo kalbos interesus.

Į lietuvių žiūrime tarsi atsietai nuo bendro konteksto: turime valstybinės kalbos ir kitas strategijas, bet jų neapjungiamo su tautinių mažumų kalbų strategija. Modernioje Europoje prie bendro stalo kalbama apie gimtąją ir kitas kalbas, kuriamos bendros strategijos.

Kitose ES šalyse pasirodžius naujiems vadovėliams pedagogai apmokomi jais naudotis. Tas pats su mokymo programomis – kiekvienas pedagogas apmokomas su jomis dirbti. Lietuvoje numetama mokykloms – žinokitės. Vakaruose be plano mokytojai neina į mokyklą, Lietuvoje daug kam atrodo, kad planas nebūtinai. Neturime geros darbo kokybės ir vertinimo sistemos.

E. Šleiniotienė kviečia sugrįžti į mokyklas daugiau bendrauti su kitų kalbų mokytojais – jie nėra konkurentai ir ne priešai. Gal jie turi daugiau metodikų, bet iš lituanistų galėtų pasimokyti giluminio žvilgsnio į kalbą, kuriuo šie jau pasižymi.

Taigi turime trūkumų, bet ir priivalumais pasinaudoti nepamirškime. Nuo seno žinoma, kad lietuviai lėtai kinko, bet kai paima už vadžių – tik laikykis. Palinkėsime, kad projekto pabaigą vainikuotų naujo lituanistinio sąjūdžio pradžia.

Gediminas Zemlickas

Šiuo projektu buvo siekiama, kad lietuvių kalbos mokytojas tobulėtų kaip intelektualai, šiuolaikiška asmenybė

ATSIMINIMAI SUSIEJO AKADEMIKUS

Rytas TAMAŠAUSKAS

Gegužės mėnesį suejo 45-eri metai, kai tarp mūsų nėra profesoriaus Juozo Tonkūno (1894–1968). Kitąmet, kovo pabaigoje, minėsime gimimo 120 metų sukaktį.

Prisiminimų vietos

Su Akademijos miesteliu (Dotnuvos sen., Kėdainių r. sav.) Žemės ūkio akademijos dėstytojas Juozas Tonkūnas susijęs nuo 1924 m. Buvęs Žemės ūkio akademijos rektorius (1928–1934) ir Lietuvos švietimo ministras (1934–1939), politinis kalnytas ir tremtinys (1941–1955) įamžintas 1991 m. Akademijos parke, paminklo agronomams tremtiniams plokštėje. Keli stilingi pastatai Stoties gatvėje ir moderni pradinė mokykla Parko gatvėje 1930 m. atsirado vadovaujant aukštosios mokyklos rektoriui. Apie tai byloja įrašas prie Lietuvos žemės ūkio konsultavimo tarnybos centrinio pastato. Prie vieno J. Kriščiūno gatvės namo, kuris vadintas Naujuoju rektoratu, 1994 m. pritvirtinta memorialinė lenta mena buvusius gyventojus Tonkūnus. Valinavos kultūrinės ganyklos jau šešis dešimtmečius yra žolininkų bandymų laukai. Žemdirbystės instituto mokslininko J. Tonkūno kapas lankomas Gėlainių smilčių kalnyje.

Žemdirbystės instituto centrinių rūmų antrajame aukšte, visai prie aktų salės, glaudžiasi 252-asis kabinetas, kuriame 1961–1968 m. dirbo Pievų ir ganyklų skyriaus vedėjas ir mokslinis bendradarbis J. Tonkūnas. Po jo mirties kabinetas atiteko Leonui Kadžiuliui. Apie tai ir užsukau pas jį pasiūnečiuoti, glaustai primindamas asmens istorijos kontekstą, reikalingą dairantis kabinete. Beje, apie lemtingas sankirtas su pirmtaku L. Kadžiulius rašo senesniai Lietuvos mokslų akademijos išleistoje knygoje „Akademija ir akademikai atsiminimuose“ (Vilnius, 2013, sudarė Domas Kaunas).

Lemtingi tolimi ir artimi susitikimai

L. Kadžiulis prisimena kelias netiesiogines patirtis: pradinukas Leonas (gimė 1926 m.) kalendoriuje grožisi jauno švietimo ministro portretu; 1950 m. studentas L. Kadžiulis, tyrimo duomenis statistiškai apdorojęs pasiremdamas J. Tonkūno knyga ir tai sąžiningai nurodęs diplominio darbo

literatūros sąrašė, stalinizmo metais galėjo „sudegti“ dėl cituojamo leidinio autoriaus – kalinio.

Valinavos bandymų laukuose 1956 m. pavasarį iš arti susipažino jaunas Dotnuvos bandymų stoties mokslinis darbuotojas ir Lietuvos valstybinės selekcijos stoties skyriaus vedėjas, „suvargęs ir ligotas“ sugrįžęs iš Sibiro, bet priglobtas pastarosios stoties direktoriaus Jono Bulavo. 1956 m. rudenį įkurto Žemdirbystės instituto vieno skyriaus vedėju paskirtas J. Tonkūnas, o jo pagalbininku, moksliniu darbuotoju tapo L. Kadžiulis. 1962 m. pr. apsikeitė pareigomis („apie tai atskira istorija“, – sako kalbinamas; „kai puolamas institutas ir ypač jo direktorius Petras Vasinauskas, aš negaliu su tokia biografija“, – teigęs J. Tonkūnas; „matau, kad Tonkūnų labai gerbi ir supranti, tai ir imkis“, – išsikvietęs L. Kadžiulį, paraginęs tuometinis žemės ūkio ministras Vytautas Vazalinskas). Naujajam skyriaus vedėjui teko dar ypatingi šešeri metai šalia patyrusio mokslininko autoriteto. Bendravo važinėdami po šalies ūkius. Kartu atliko kai kuriuos bandymus, parašė keletą mokslinių straipsnių („Ne viską suspėjo Tonkūnas paskelbti. Kai ką teko pabaigti iki spaudai tinkamo pavidalo ir skelbti kartu“), knygas „Pašarinės žolės, pievos ir ganyklos“ (1958 m., su kitais), „Pievos ir ganyklos“ (1966, 1977 m.), bendrą pranešimą (po J. Tonkūno mirties) skaitė pievinių kongrese Australijoje 1970 m. Tiek J. Tonkūnas, tiek L. Kadžiulis dėl vienodos veiklos laikomi žolininkystės mokslo Lietuvoje kūrėjais. Pirmasis buvo Mokslų akademijos narys korespondentas, jo mokiniu save laikantis L. Kadžiulis vėliau taip pat tapo akademijos nariu korespondentu (nuo 2011 m. – narys emeritas). Bendravo šeimos. Švęstos Juozinės. Paminėtos J. Tonkūno sukaktys – 65 ir 70 metų.

Praeitais nežeidžia mokslininkų bičiulystės, todėl L. Kadžiuliui miela prisiminti.

Kabinetas-muziejus

Vis dėlto dėmesį į dviejų agronomų saitus norėčiau atkreipti labiau dėl kitų priežasčių. Mokslininkas L. Kadžiulis iki šiol – jau 45-erius metus – tebesaugo J. Tonkūno daiktus ir dokumentus tame pačiame kabinete. Jį, nors toks statusas ir nesuteiktas, drįščiau pavadinti akademikų Juozo Tonkūno ir

Leonas Kadžiulis (iš kairės) ir Juozas Tonkūnas Žemdirbystės instituto bandymų laukuose (apie 1964 m.)

Leono Kadžiulio kabinetu-muziejumi. Jame tarsi ekskursijoje regiu dabarties įtakas, ieškau artimesnės ir tolimesnės praeities užuominų.

Štai antkapinio paminklo medinis maketas – pagal šį architekto Jaunučio Makariūno sumanymą ant J. Tonkūno kapo Gėlainiuose 1969 m. buvo pastatytas paminklas, jame įkomponuotas skulptoriaus Konstantino Bogdano sukurtas bareljefas. Kelios bylos, kuriose surašyta, kaip Akademijos gyventojų ir Lietuvos mokslininkų aukota pinigų rengiantis statyti antkapį. Dokumentai apie paminklą tremtiniams agronomams – nuo P. Vasinausko ir L. Kadžiulio iniciatyvų iki pašventinto paminklo Akademijos parke (skulptorius Vladas Vildžiūnas, architektas Rimantas Dičius). Virš rašomojo stalo – padidinta portretinė J. Tonkūno nuotrauka. Tai, kas išvardyta, priglausta kabinete jau nesant J. Tonkūno.

Dar plačiau reikėtų aptarti L. Kadžiulio biblioteką, dokumentus, senąjį rašomąjį stalą, prie kurio dar Dotnuvos bandymų stotyje rašė kandidatinę disertaciją, – apie tai, kas susikauptė nuo 1950-ųjų Akademijoje.

Originalus liudijimas – aplinkos autentika

Praeitais sprūsta formomis, spalvomis, garsais, kvapais... Medinis rašomasis stalas, prie kurio nuo 1955 m., sugrįžęs po 14-os kalinimo ir tremčių

metų, dirbo Selekcijos stoties Agrotechnikos skyriaus vedėjas, nuo 1956 m. rudens – jau Lietuvos žemdirbystės instituto Pievų ir ganyklų skyriaus vedėjas J. Tonkūnas. Stalas dar iš XX a. tarpukario laikų, prikaltose skardos atplaišoje pažymėtas inventoriaus 25-uju numeriu, 1961 m. kartu su mokslininko manta atkeliavęs į dabartinį kabinetą (stalas stovi kitoje vietoje, nei buvo;

Rašymo priemonės, užrašų knygelės, sąsiuviniai, laiški, nuotraukos, profesinės sąjungos nario knygelė, demonstruoti skirti žolių sėklų pavyzdžiai, spaudiniai, disertacijų autoreferatai... Kai kurie mokslininko dokumentai pabiri, gausu užrašų lapeliuose, didžioji dalis – bylose. Ne visos jos įvardytos. Mašinraščiai ir rankraščiai, daugiausia lietuvių ir rusų kalbomis (apie rašymą: „čia Dievo dovana; jam greitai liedavosi“). Parengti pranešimai ar jų juodraščiai, recenzijos, mokslinio darbo organizavimo 1962–1968 m. planai, bandymų stebėjimų duomenys ir apibendrinimai, ataskaitos, Dotnuvos selekcijos stoties, Žemdirbystės instituto

Profesorius Juozas Tonkūnas su žmona Janina bute, Akademijoje. Kairėje matyti Kazio Šimonio tapytas paveikslas (1964 m.)

anot L. Kadžiulio, „atsiprašėm ir patraukėm“). Ne jaunesnė ir šalia besiliejanti medinė keturkojė kėdė. Stalinė lempa, prietėmiu teikusi mokslininkui šviesą. J. Tonkūnui, buvusiam aistringam medžiotojui, bičiulių padovanoti elnio dvišakiai ragai.

Atverstas stalinio kalendoriaus lapelis su 1968 m. balandžio 20-osios data, kuriame yra paskutinis J. Tonkūno įrašas ranka pieštuku apie tris bandymus Valinavos laukuose. Dr. Aldona Kaselytė iš Akademijos paliudijo: tą dieną, šeštadienį, J. Tonkūnas su kitais kartu sėjo, būsimajai žemės ūkio mokslų disertantei perdavė ganyklų mišinių bandymus; išvažiuodamas mopedu apvirto; prie jo atsukbėjo A. Kaselytė su bandymų technika Aleksandra Beleckaite. „Jam iš nosies kraujas srūva, o jis mus apibarė: „Ko čia lekiat? Baisus dalykas – ant smėlio senis apvirto. Jūs bandymus tvarkykite“, – tokie buvo paskutiniai jo žodžiai“.

Balandžio 23 d. kalendoriaus lapelyje instituto sekretorė Vanda Gaurilčikienė įrašė apie ginamą selekcininko Jono Bulavo disertaciją Kaune (nors J. Tonkūnas jautėsi prastai, bet išvažiuojo: „aš negaliu nevažiuoti – jis priglaudė“; tą dieną ištiko priepuoliai). Balandžio 24 d. – be įrašų, bet L. Kadžiulis prisimena: J. Tonkūnas „atėjo į institutą pats atsiprašyti, kad šiandien negalės dirbt, nes jam negera“. Ilgą laiką kalendoriuje buvo atverstas gegužės 6-osios lapelis – žymėjus mirties dieną. Taip kalendoriuje įstrigo paskutinis J. Tonkūno pavasaris.

Ant stalo – masyvaus albumo mediniai viršeliai, inkrustuoti gintaro gabalėliais. J. Tonkūno tarsi tebelaukia iš užjūrių atkeliavęs cigarų rinkinys, meniškai išraižytoje dėžutėje – cigarečių pakelis ir degtukai.

Su L. Kadžiuliu varstome rašomojo stalo stalčius, lytime J. Tonkūno gyvenimą. Daugiausia palikta taip, kaip pats tvarkė. Kai kas jau įdėta po 1968-ųjų.

ir kitų žemės ūkio tyrimo įstaigų dalykiniai raštai... Spausdintas šapirografu 1928 m. „Bendrosios žemdirbystės kursas“ tikriausiai yra paties J. Tonkūno paskaitų pluoštas. Akademijos apylinkių istorijai įdomus Lietuvos žemės ūkio akademijos Dotnuvos dvoro 1947 m. žemės planas. Žemės ūkio mokslo istorijai svarbios bylos: „Lietuvos žemės ūkio akademijos jungtinės tarybos nario prof. J. Tonkūno byla“, „Prof. J. Tonkūno moksliniai darbai ir straipsniai“ (1920–1968 m. publikacijų bibliografija, 138 pozicijos).

Darbo planai, protokolai, susirašinėjimas, tyrimo žurnalai, mokslo darbų mašinraščiai – tai vis sienišose spintose tebesaugomi Selekcijos stoties, Žemdirbystės instituto ir bandymų stočių dokumentai, tai, kas daugiausia susiję su 12 metų (po Sibiro) J. Tonkūno gyvenimu ir moksline veikla Akademijoje. Čia ir asmens byla, J. Tonkūno knygos, įremintų nuotraukų vitrinėlė „Lietuvos valstybinės selekcijos stoties kultūrinėse ganyklose“, herbarai įstiklintose dėžutėse.

Kelios nuotraukos primena veidus, Juozo ir Janinos Tonkūnų buitį Akademijoje. Jų buto didžiąjame kambaryje kabėjo dailininko Kazio Šimonio paveikslas „Vartai. Kosmosas“ (tapytas 1962 m.), J. Tonkūnui padovanotas 1964 m. minint jo 70-metį. Po mokslininko mirties šeimos valia simbolių paveikslas paskirtas Žemdirbystės institutui („šeima nusprendė: tegul lieka čia, bibliotekoje“). Ir šiandien dailininko kūrinyne puošia instituto biblioteką.

Išties Žemdirbystės instituto 252-ame kabinete-muziejuje gausu J. Tonkūno aplinkos. Tik kai ką užrašiau vardydamas, nes dokumentai laukia atidaus žemės ūkio mokslo istoriko. Pagarbi Juozo Tonkūno ir Leono Kadžiulio bičiulystės ir atminties išraiška, apribota erdvės, bet nepavaldi laikui.

Buvęs Žemdirbystės instituto ir jo padalinių mokslo darbuotojai J. Tonkūno kabinete. Pirmas iš kairės – Leonas Kadžiulis, dešinėje – Juozo Tonkūno rašomasis stalas su kėde (2013 m. birželis)

BIOMASĖS NAUDOJIMAS BIOKURO GAMYBAI: kai kurie baigiamo projekto padariniai ir tęstinumo apmatai

Biomasės kaip atsinaujinančio energijos šaltinio panaudojimo biokuro gamybai inovacinės praktikos sklaida“ projektą baigia vykdyti asociacija „Slėnis Nemunas“. Projekto iniciatorius buvo vienas steigėjų – Lietuvos biomasės energetikos asociacija „Litbioma“. Projektą įvertinti paprašė asociacijos „Slėnis Nemunas“ direktorių prof. habil. dr. Albiną Kustą. Mūsų pašnekovas Lietuvos MA tikrasis narys, Švedijos karališkosios žemės ir miškų akademijos užsienio narys, Latvijos žemės ūkio universiteto garbės daktaras.

Albinas Kusta. Šį projektą inicijavo asociacija „Litbioma“, Lietuvoje užsiimanti biokuro reikalais. Nuo pat pradžių „Litbioma“ aktyviai dalyvavo asociacijos „Slėnis Nemunas“ kūrime, tai mūsų patikimas partneris. Pastarąjį projektą „Litbioma“ tam ir inicijavo, kad būtų gausinami biokuro išteklių Lietuvoje.

Mokslo Lietuva. Matyt, siekė ir kuo plačiau paskleisti šios kuro rūšies gamybos ir naudojimo patirtį pirmiausia tarp Lietuvos ūkininkų ir visų, kurie norėjo šią kuro rūšį gaminti ar ją naudoti?

A. Kusta. Visai teisingai, kadangi energetinis saugumas Lietuvai nepaprastai aktualus dalykas. „Litbiomos“ veikla padeda šią problemą spręsti. Projektą inicijuodami „Litbiomos“ specialistai kreipėsi į daugelį Lietuvos mokslininkų, dirbančių biomasės ir biokuro gamybos srityje. Tarp jų A. Stulginskio universiteto (ASU) atstovas doc. dr. Kęstutis Navickas, aptariamo projekto iniciatorius ir visuomeninis konsultantas UAB „Investicijų tiltas“ generalinis direktorius Vidmantas Lapė, taip pat daugelis kitų.

ML. Biokuro gamyba prasideda nuo biomasės gamybos.

A. Kusta. Esama kelių biomasės gamybos kryptų. Viena jų – gaminti iš greitai augančių, našių medžių ar krūmų, panaudoti miško kirtimo atliekas. Projekte dalyvavo ir akademinė institucijų mokslininkai. Lietuvos MA rūmuose buvo surengta konferencijų ir seminarų, mokymų dalyviai buvo vežami į sparčiai augančius gluosnyus ir miškus, kur vyko lauko dienos, buvo pažindinama su biomasės paruošimo specifika. Buvota ūkininkų ūkiuose ir mokslininkų plantacijose. Miškų specialistai demonstravo technologijas, naudojamas surinkti šakas ir visas miško darbus atliekas. Vietoje susmulkintas biokuras vežamas tiesiai į katilines skirtas gaminti šilumą.

ML. Mokslininkų plantacijose? [si-vaizduoju, ką turite mintyje, bet mūsų skaitytojai gali to ir nežinoti. Labai jau neįprastai skamba – mokslininkas plantatorius.

A. Kusta. Šiuo atveju kalbu apie pagal mokslininkų rekomendacijas sodinamus gluosnių ar kitų medžių plotus. UAB „Rennergija“ direktorius Donatas Gustas turi užveisęs gluosnių plantaciją. Su iš visos Lietuvos suvažiusiais ūkininkais Kaišiadorių rajone, Paliemenės seniūnijoje dalijosi žiniomis, kaip auginti energinius gluosnius, kaip nuimti derlių ir kaip realizuoti produkciją.

Gluosniai geras, bet gal ne geriausias atvejis. Slėnio „Nemunas“ verslo zonoje Aleksandro Stulginskio universitete prasidėjo nauja veikla, kuri užgimė Girionyse, Lietuvos miškų ins-

Asociacijos „Slėnis Nemunas“ direktorius prof. habil. dr. Albinas Kusta

titute. Verslo organizacija UAB „Euro-mediana“ susidomėjusi mokslininkų darbas ėmėsi auginti itin greit augančias drebulės. Priminsiu, kad 2011 m. Lietuvos pramonininkų konfederacija už hibridinių drebulių auginimą konkurse „Lietuvos metų gaminy – 2011“ (Ekologijos ir aplinkosauginės pramonės grupėje) UAB „Euromediana“ apdovanojo aukso medaliu. Mokslininkai genetikai ir toliau siekia sukurti ir išstbulinti naujų greitai augančių ir didesnis biomasės kiekius teikiančių įvairių medžių veislių. Iš geriausių ūglių klonuojami greitai augančių drebulių ūgliukai, iš pradžių auginami mėgintuvėliuose, po to persodinami į mūsų slėnio verslo zonoje įrengtus šiltnamius. Augalėliai sodinami į specialius indelius ir auginami toliau, kol gaunami tinkami realizuoti ir laukuose sodinti sodinukai.

Būsime slėnio „Nemunas“ komunikavimo ir technologijų perdavimo centre bus įrengtas ne tik verslo inkubatorius, komuniuoti skirtos patalpos, bet ir trys naujos technologinės laboratorijos. Viena iš jų – Eukariotinių organizmų biotestavimo technologinė laboratorija ir bus klonavimo laboratorija, tobulinanti visą šią greitai augančių drebulių auginimo technologiją. Bus siekiama išvesti naujas sėklas, iš kurių būtų auginamos našiausios drebulės. Planuojama, kad dabar klonuojamos drebulės išaugs per 15–20 metų ir tiks ne tik deginti. Medieną galima panaudoti apdailos darbams ir daugeliui kitų gal net naujingesnių dalykų.

ML. Kiek šios greitaugių drebulių auginimo technologijos novatoriškos?

A. Kusta. Kiek man žinoma, tai gana naujas dalykas, juo domisi latviai ir kitų šalių mokslininkai. Šių drebulių auginimo technologijos įsisavinimą galima susieti su mūsų aptariamo projekto tęstinumu. O tęstinumas labai svarbus, jis buvo numatytas ir kaip vienas aptariamo projekto uždavinių. Tam tikslui A. Stulginskio universiteto Mokomojo ūkio teritorijoje kuriama verslo zona, į kurią ateis inovatyvus ieškantis naujovių verslas.

ML. Ar jau turime tokį Lietuvoje – inovatyvų verslą?

A. Kusta. Kai parašau žodį *inovatyvus*, kompiuterio rašybos tikrintuvas jį pabraukia raudonai (juokiasi). Tai verslas, kuris bendradarbiauja su mokslininkais ir diegia gamyboje in-

ovacijas. Tokio verslo Lietuvoje turime, tačiau jo niekada nebus per daug. Lietuvoje kuriamų mokslo slėnių tikslas kaip tik ir yra paskatinti verslą ir mokslą bendrauti glaudžiau, kad būtų padarytas šuolis inovacijų plėtroje. Vis dėlto pamėginsiu išvardyti kai kurias bendroves, kurios turi savo padalinius slėnyje „Nemunas“ ir užsiima būtent inovatyvia veikla. Paminėtoje verslo zonoje su doc. K. Navicko pagalba UAB „Elinta VS“ žada pastatyti kogeneracinę jėgainę. Ji iš biomasės – silos ir mėšlo gamins biodujus, jos bus naudojamos šildymui, o vasarą bus panaudotos elektrai gaminti.

Išskirčiau Lietuvos mokslo premiją gavusio kolektyvo narius, kuriems vadovauja A. Stulginskio universiteto

Aplinkos instituto Aplinkos technologijos cheminių ir biocheminių tyrimų laboratorijos prof. dr. Violeta Makarevičienė. Laboratorijos mokslininkai daugiau kaip dešimtmetį tyrinėja biokuro gamybai labiausiai tinkančius augalus, šiam reikalui įsitraukė ir į mikrodumblių tyrimų programą. Siekiama pagaminti tokio švarumo biodujus, kurias būtų galima tiekti į gamtinių dujų tinklus.

UAB „Investicijų tinklas“ generalinis direktorius V. Lapė, iš kurio „Mokslo Lietuva“ ėmė keletą interviu, UAB „Kauno vandenys“ Marvelėje pasistatė nedidelę biodujų jėgainę dirbančią ant automobilio priekabos. Jėgainė biodujų gamybai naudoja silosą. Kituose projektuose V. Lapė numato statyti didesnę biodujų jėgainę ant gerokai didesnės priekabos. Tokios mobilios jėgainės reikalingos skleisti žinias apie biodujų gamybą.

Ateityje numatoma Raudondvario (Kauno r.) dvaro komplekse pastatyti stacionarią dujų jėgainę, šildysiančią buvusio dvaro pastatus, kuriuose Kauno rajono savivaldybė numato plėtoti įvairias veiklas, taip pat būtų apšildomi dvaro teritorijoje įsikūrusio A. Stulginskio universiteto Agroinžinerijos instituto pastatai. Biodujų gamybai bus panaudotos įvairios atliekos, šiukšlės ir bet kokia kita organika. Kartu tai būtų ir demonstracinė nuolat veikianti jėgainė.

Slėnio „Nemunas“ siekis – savo teritorijoje sutelkti kelias dešimtis pažangiai norinčių dirbti verslo įmonių, kurios būtų geras pavyzdys ir kitiems.

Po truputį tos įmonės kuriasi. Kol kas dar neturime verslo inkubatoriaus, žemės, kuria galėtų pasinaudoti mokslininkai, taip pat ir verslininkai – daug ko neturime. Bet jau pradeda veiklą įmonės, įsikūrusios slėnio adresu. Viena jų – UAB „Obuolių namai“, taikanti pažangią sulčių gamybos įrangą namams ir verslui. Bendrovė nori lietuvius paskatinti racionaliai sunaudoti išaugintas uogas ir vaisius. Kad ne vien prancūzai pasaulyje šiomis tradicijomis ir „Beaujolais Nouveau“ didžiutęsi, bet to reikia išmokyti.

Už sienos, kur kalbamės, veikia UAB „City Business Group“, teikianti buhalterinės apskaitos verslo konsultacijas. Dar viena įmonė UAB „Planuok verslą“ rengia verslo planus, teikia verslo konsultacijas.

Babtuose kuriama antra Komunikavimo ir technologijų perdavimo centro dalis, kur dalyvauja ir įmonė „Lietuvos gurmanas“. Mokslininkai bendradarbiauja su Šiaulių UAB „Rūta“, kartu kuria naujas saldinių rūšis iš netradicinių žaliavų – natūralių žiedadulkių, šokoladu aplietų dideliame šaltyje ir vakuume išdžiovintų (liofilizuotų) uogų. Argi visa tai nėra inovatyvus verslas? Tokių įmonių kūrimasis turėtų gerokai paskatinti verslą. Slėnio siekis ir būtų sukurti ar sutelkti daugiau tokių įmonių, kurios galėtų plėtoti verslą, kartu tai ir veikla kurti ir stiprinti Lietuvoje viduriniąją klasę. Jaunimui, studentams ir net mokiniams reikia puoselėti verslumą, tam organizuojame kursus. Ateinančios į slėnį įmonės verslumo moko ir jaunimą. Panašiam tikslui sėkmingai tarnauja prie asociacijos „Slėnis Nemunas“ veikianti Mokslo kavinė, kurioje renkasi padiskutuoti mokslininkai, verslo atstovai, studentai, ne reti svečiai ir netoliese esančios Akademijos Ugnės Karvelis gimnazijos mokiniai ir mokytojai.

ML. Mes truputį tarsi nutolome nuo pradėtojo pokalbio apie biomasės paruošimo problemas, nors visi šie dalykai glaudžiai siejasi per studentų mokymą, verslumo ugdymą ir pan. Tad kokios yra biomasės parengimo perspektyvos Lietuvoje?

A. Kusta. Perspektyvų klausimais pirmiausia dirba Lietuvos agrarinių ir miškų mokslų centras, besirūpinantis ne vien mediena ir ne vien drebulėmis. Labai svarbu įsivinti technologijas, kurių dėka būtų galima kuo daugiau surinkti medienos iš miškų. Ne paslaptis, kad daug tos biomasės taip ir lieka trūnyti miškuose. Tai rimta problema.

EUROPOS ŽEMĖS ŪKIO FONDAS KAIMO PLĖTRAI: EUROPA INVESTUOJA Į KAIMO VIETOVES PROJEKTĄ REMIA LIETUVOS RESPUBLIKA

Minėtam centrui priklauso Lietuvos žemdirbystės institutas Dotnuvoje. Čia auginamos greitai augančios žolės, krūmai. Iš žolės galima gauti biodujų. Mėginama nustatyti įvairių žolių produktyvumą, nes svarbu gauti kuo daugiau augalų masės, iš kurios pavyktų išgauti kuo daugiau šilumos kalorijų. Juk ir miškų mediena ne visa vienoda, panašiai ir kiti augalai. Labai svarbu kuo daugiau panaudoti būtent savus energetinius išteklius, vietoj brangių įvežtinių.

Laikas našiau panaudoti biodujų gamybai nuotekų dumblių. UAB „Kauno vandenys“ padalinys „Kauno vandenvala“ turi anaerobinio rūgimo įrenginius (metantenus), gamina biodujus – tai ir atliekų šalinimo vienas iš būdų. Gautomis dujomis kūrenama ASU pastatus apšildanti katilinė. „Kauno vandenvaloje“ veikia „Elinta VS“ sumontuota įranga.

Jau minėta bendrovė „Elinta VS“ užsiima ir procesų automatizavimu. Pvz., bioreaktoriuose gaminančiuose dujas biologinių procesų valdymui panaudojami kompiuteriai, apskaičiuojantys ir palaikantys optimalų darbo režimą. Verslo zonoje numatome pastatyti eksperimentinį bioreaktorių. Bus skiriama nemažai dėmesio procesų optimizavimui, nes nuo to priklausys dujų išeiga ir apskritai tokio pobūdžio verslo sėkmė. Bendrovė planuoja ateityje pati kurti ir pardavinėti bioreaktorių su valdymo įranga. Tobulo procesų valdymo klausimai dar tebelieka svarbi problema. Mūsų slėnio laukia daug neartų dirvonų, spęstinių dalykų.

Taigi projektas buvo įvairiapusiškai naudingas, turi tęstinumą gamyboje ir versle, tuo pagrindu vystoma sava energetika. Tokius darbus reikia remti ir skatinti valstybės mastu. Reikia tik džiaugtis, kad tokių žmonių, norinčių imtis šio verslo, atsiranda vis daugiau. Pagaliau juk tuo tikslu ir buvo įkurtas slėnis „Nemunas“, kad telktų mokslo ir verslo pajėgas, padėtų gerinti studijų kokybę.

Kalbėjos Gediminas Zemlickas

Tarptautinėje fizikos olimpiadoje pirmą kartą iškovotas aukso medalis

Liepos 15 d. Kopenhagoje (Danija) pasibaigusioje 44-oje tarptautinėje fizikos olimpiadoje (IPhO, International Physics Olympiad) lietuviai pirmą kartą iškovoję aukso medalį, taip pat pelnę 3 bronzos medalius ir pagyrimo raštą.

Pirmąjį Lietuvos aukso medalį tarptautinėje fizikos olimpiadoje iškovojo Daumantas Kavolis iš Vilniaus licėjaus (mokytoja D. Aleksienė). D. Kavolis pernai Estijoje vykusioje tarptautinėje fizikos olimpiadoje laimėjo sidabro medalį.

Bronzos medalius parsiveža Vilniaus licėjaus mokiniai Vilda Kornelija Markevičiūtė ir Gediminas Kamuntavičius (mokytoja Danutė Aleksienė) ir Vilniaus Mykolo Biržiškos gimnazijos mokinys

Vilius Čepaitis (mokytoja Roza Miliajeva).

Pagyrimo raštą iškovojo Justinas Rumbutis iš Šiaulių „Romuvos“ gimnazijos (mokytojas Romualdas Uža).

Komandai vadovavo ir pasiruošti padėjo Vilniaus universiteto Taikomosios fizikos ir astronomijos instituto profesorius Pavlas Bogdanovičius ir ankstesnių tarptautinių fizikos olimpiadų dalyvis Kembridžo universiteto studentas Andrius Štikonas. Olimpiadoje varžėsi geriausi fizikai iš daugiau nei 80 pasaulio šalių.

Daugiau informacijos apie olimpiadą: <http://www.ipho2013.dk>

44-osios tarptautinės fizikos olimpiados ženklas

Švietimo ir mokslo ministerijos informacija

EGODOKUMENTAI: lobių skrynia,

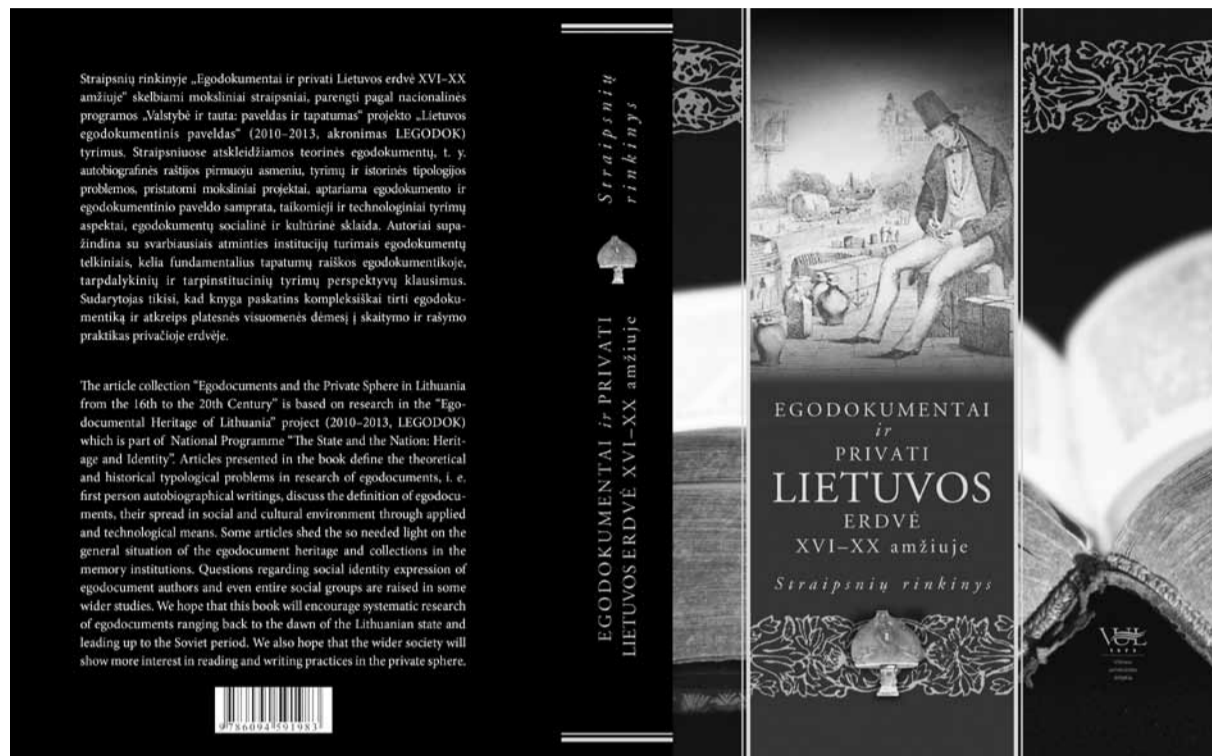
Pradžia Nr. 3, 6, 10 ir 13.

Lietuvos mokslo tarybos finansuojamas projektas „Lietuvos egodokumentinis paveldas“ vykdomas jau trečius metus, baigsis 2013 m. rugsėjo mėnesį. Projektu siekiama į Lietuvos mokslo apyvartą įvesti egodokumento terminą, pasiūlyti ir metodologiškai pagrįsti naujas ir konceptualias tyrimų kryptis, atminties institucijose dokumentinio tipo šaltinius ir tekstus pradėti registruoti į atskirą kategoriją. Jau sukurta projektui skirta svetainė ir duomenų bazė, atlikti egodokumentų tyrimai ir kai kurių šaltinių leidybos darbai. Suprantama, kad visuomenę svarbu pažindinti su Lietuvoje ne itin plačiai žinomu šiuo dokumentų ir šaltinių tipu, jo išskirtinėmis savybėmis, specifika, svarba mokslui ir kultūros istorijai. Apie tai tęsiame pokalbį su projekto vadovu Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Bibliotekininkystės ir informacijos mokslų instituto profesoriumi dr. Arvydu PACEVIČIUMI.

Kaip nepasiklysti tarp „silva rerum“ medžių?

Mokslo Lietuva. Ar lengva susiorientuoti, ar nėra taip, kad tyrėjas kaskart rizikuoja patekti į tikrą naują „silva rerum“, iš kurio išsikapstyti galėtų padėti tik patikimi orientyrai. Ar jų turima? Išsiaiškinkite, kad istorikai remiasi savo sistema, senosios raštyjos ar archyvų tyrinėtojai vėgeli savąja, o bibliotekininkams iš to „silva rerum“ be nuostolių taip ir nepavyks išsikapnoti.

A. Pacevičius. Klausimas, mus sugrąžinantis į realybę ir prie esminių dalykų. Bibliotekinėse, archyvinėse klasifikacijose, kataloguose egodokumentikos skyrelio neradime, apskritai šis terminas Lietuvoje vartojamas retai, dažniau kaip tam tikra metafora. Bet jau turime ledus laužiančią ir egodokumentikos lobių skrynią atveriančią knygą – straipsnių rinkinį „Egodokumentai ir privati Lietuvos erdvė XVI–XX amžiuje“, kurią neseniai išleido Vilniaus universiteto leidykla ir atspaudė spaustuvė „Petro Ofsetas“. Manau, kad joje publikuojami straipsniai, tarp jų Lietuvos atminties institucijų darbuotojų, atvers akis nesuvokiantiems egodokumentikos lobių skrynios gylio ir pločio. Minėtos knygos medžiaga, taip pat projekto metu organizuoti seminariai, konferencijos, pagaliau diskusijos su bibliotekų, archyvų ir muziejų vadovais ir darbuotojais, ypač tais, kuriems moksliniai tyrimai yra svarbūs institucijos prestižo ir tapatumo tvirtinimo požiūriu rodo, kad dėmesys raštijai, suvokiamai plačiau nei memuarai ar autobiografija, auga. Nebuvo tokių asmenų, kurie prieštarautų nuomonei, kad laikas išskirti šią raštyjos grupę bent iš bendros dokumentų masės, ypač asmenų archyvinėse fondų, kuriuose gausu ne tik egodokumentinės, bet ir oficialios, pragmatinės dokumentikos. Pvz., Lietuvos valstybės istorijos archyvo direktorė Virginija Čijunskienė pritarė, kad egodokumentus išskirti būtų naudinga, bet suabejojo greitomis galimybėmis keisti nusistovėjusią jų archyvavimo sistemą. Juk archyvas komplektuojamas visų pirma pagal sudarytoją – institucijos ar giminės fondą. Natūralu, kad archyve dokumentai kaupiami remiantis kiek kitokiais principais negu bibliotekų rankraštynuose ar muziejuose. Nepai-

Straipsnių rinkinio *Egodokumentai ir privati Lietuvos erdvė XVI–XX amžiuje* (Vilnius: VU leidykla, 2013) viršelis

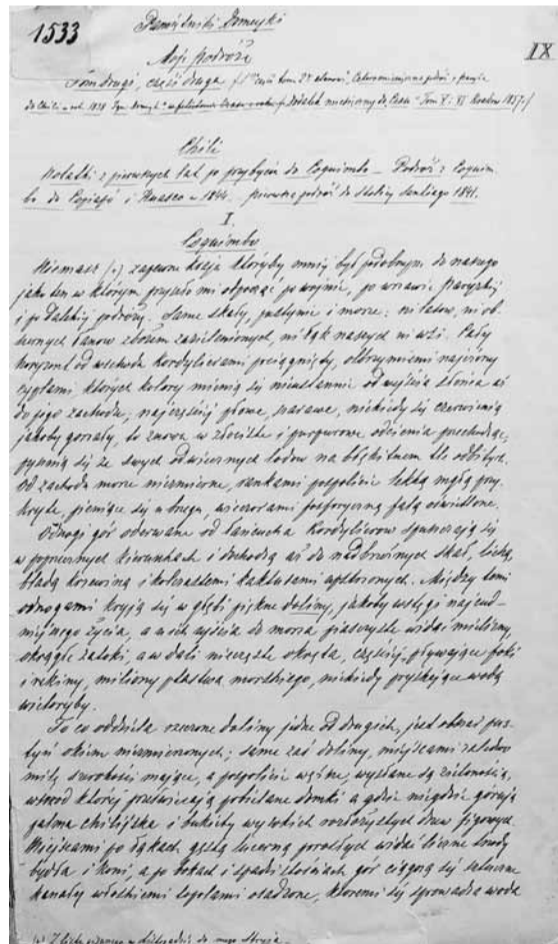
sant to, kad klasifikaciją vargu ar kas greitai laiku pakeis, visi pripažįsta, kad tuos šaltinius būtų pravartu išskirti dėl kelių svarbiausių priežasčių. Pirmą, tai labai paklausūs tyrinėtojų šaltiniai, tad mokslininkai mielai pasinaudotų galimybe susipažinti su visų jų sąrašu, ypač anotacijomis, prieinamomis virtualioje erdvėje. Antra, patiems archyvų, bibliotekų ir muziejų darbuotojams būtų lengviau orientuotis tokio tipo šaltiniuose, aktualu ir netgi įdomu juos aprašinėti, sisteminti, išskirti į dienos šviesą ir, esant galimybėms ir kompetencijoms, patyrinėti. Visi tie dalykai vienu ar kitu aspektu yra aptariamai minėtame rinkinyje, kuriame pateikiamos žinios apie egodokumentinės raštyjos lobius, saugomus įvairiose mūsų institucijose – Lietuvos valstybės istorijos archyve, svarbiausiose šalies ir užsienio bibliotekose ir pan. Rinkinyje publikuojami ne tik Lietuvos, bet ir užsienio šalių mokslininkų straipsniai, tarp kurių pažymėčiau projekto LEGODOK vieno iš įkvėpėjų Sorbonos universiteto profesoriaus François-Joseph Ruggiu ir Elizabeth Arnoul publikaciją apie asmeninės dokumentikos nuo Viduramžių pabaigos iki Pirmojo pasaulinio karo tyrinėjimus Prancūzijoje, Fabiano Brandė iš Ciuricho straipsnį apie populiariąją autobiografinę literatūrą Šveicarijoje, taip pat mūsų projekto dalyvių ir talkininkų Waldemaro Chorąžyczewskio, Agnieszkos Rosos, Stanisława Roszako publikacijas. Manau, ši mokslinių straipsnių rinktinė paskatins egodokumentikos tyrimų refleksiją ir suvokimą, kad tik kartu, dalyvaudami diskusijose ir viešuose svarstymuose, užčiuopsime orientyrus, padėsiančius nepasiklysti tarp „daiktų“, t. y. tekstų „miško“, padarysime šį istorinės raštyjos segmentą plačiau prieinamą ir naudojamą. Vienas iš svarbesnių prieigos ir sklaidos būdų šiuolaikiniame etape yra skaitmeninimas. Tereikia susitarti, ką ir kaip skaitmeninims. Tikėtina, kad projekto metu sukurta „Legodok“ duomenų bazė, kurioje išskyrėme publikuotus ir archyvinis egodokumentus, padarys ir tyrinėtojų, ir paveldo saugotojų duoną bent kiek skalesnę.

Tremtinių egodokumentai – dar neišsemta versmė

Arvydas Pacevičius. Archyvuose tiesiog netikėtose vietose aptinkama vertingų egodokumentų klodų, kartais egodokumentiniai tekstai būna įrišti kartu su oficialia, dalykine raštija kokioje nors kontorinėje namų knygoje ar inventoriuje. Štai kad ir prisiminti V. Čijunskienė Lietuvos valstybės istorijos archyve yra surinkusi nemažai po 1823 m. filomatų bylos, taip pat XIX a. sukilimų iš Lietuvos ištremtųjų asmenų vertingų egodokumentikos pavyzdžių – kunigo Klemenso Kairio (1863 m. ištremtas į Tobolsko guberniją), Tomo Zano (1824 m. ištremtas į Orenburgą). Beje, prisimintina, kad T. Zanas būtent tremtyje, vadovaujant Aleksandriui von Humboldtui, pradėjo kryptingus mineralogijos, meteorologijos tyrimus, kuriuos aprašė savo „Tremties dienoraštyje“, kurį, regis, jau esame minėję.

ML. Iš tiesų tai vienas iš veikiausiai mažai jūdintų mūsų kultūros ir mokslo paveldo klodų – tremtinių laiškai, užrašai ir kiti dokumentai. Štai kad ir kelios pirmos į galvą šovusios pavardės: etnologas Bronislovas Pilsudskis (1866–1918), maršalo Juzefo Pilsudskio vyresnysis brolis, ainų ir kitų Sachalino bei Kamčiatkos tautelių tyrinėtojas, pagaliau vienas pirmųjų prancūzų kalba parašiusių studijų apie lietuviškus kryžius. Neseniai pasirodė dvidešimtmečio B. Pilsudskio laiškai tėvui, rašyti tuo metu, kai buvo teisiamas su kitais revoliucionieriais-teroristais už dalyvavimą pasikėsinime į Rusijos carą

Aleksandrą III. Arba štai Jonas Čerskis (1845–1892) – geologas, speleologas, paleontologas, tyrinėjęs Sibirį ir palikęs žemėlapyje kalnagūbrių ir ištirtų vietovių pavadinimų. Vardyti būtų galima daugybę vardų.

Ignato Domeikos atsiminimų „Mano kelionės“ rankraščio fragmentas. Nuorašas, saugomas Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriuje

A. Pacevičius. Taip, egodokumentų kūrėjais nuo seniausių laikų buvo visų pirma mokslo žmonės, inteligentai, nerimstančios, oponuojančios, nesitaikstančios su rutina asmenybės. Represijų malūnas jas pirmąsias ir įtraukdavo. Ar ne Jūsų paminėtas J. Čerskis, tapęs tremtiniu, o tuo pačiu ir tyrinėtoju, 1873 m. buvo sutikęs prie Baikalo lietuvius tremtinius kunigus, tarp jų, pvz., ir Anuprą Jasevičių? Be

jūsų paminėtų atvejų dar prisimintinas filomatas Ignatas Domeika, kurio „Tremtinio atsiminimus“ prof. Romualdo Šviedrio dėka galime skaityti lietuviškai¹. Būsimas pasaulinio masto mineralogas, gamtininkas, Santjago universiteto rektorius jau jaunystėje rašė dienoraštį, brūkštelėdamas į užrašų knygelę (vad. pulgilaresę) tai, kas jam ypatingesnio buvo nutikę. Deja, tą knygelę paskui iš I. Domeikos pavogė, bet, kaip jis rašo, dėl to per daug nenuliūdo ir atkūrė iš atminties svarbesnius savo klajonių epizodus. Tremtys Lietuva persekioja jau nuo XVIII a. pab., vienu iš pirmųjų tremtinių carų valdomoje Lietuvoje buvo Vilniaus dominikonų prioras Faustas Ciecierskis (1760–1832). 1799 m. „už dalyvavimą sąmokslė“ prieš naują okupacinę valdžią atsidūręs Nerčinske, netoli Kinijos sienos, jis parašė neseniai naujo leidimo sulaukusius atsiminimus² (pirmas leidimas 1865 m.). Totalitarinių

režimų sąlygoti XX a. trėmimai, aišku, savo mastais niekaip negali būti lyginami su paminėtaisiais. Mūsų projekte pamėginome pasižvalgyti ir preliminariai suregistruoti mūsų muziejuose saugomus egodokumentikos lobius. Paašškėjo, kad juose, be kita ko, yra labai daug mūsų aptariamo tremtinių, politinių kalinių egodokumentinio palikimo – aišku, XX a. antrosios pusės. Jis dar labai menkai, fragmentiškai tyrinėtus. Pvz., čia saugomi unikalūs laiškai, rašyti iš tremties tolimuose Rusijos kampeliuose artimesiems ant beržo tošies, atminimų albumai su vaizdingomis tremties iliustracijomis ir kt. egodokumentai. Kaip čia neprisiminti fakto, kad molinės lentelės Lietuvoje naudotos lietuviškų mokyklų ir spaudos draudimo laikais XIX a. antroje pusėje, o beržo tošis su rašmenimis (kurių, beje, archeologi saugomos Lietuvos kultūrinuose sluosniuose regis neranda) komunikacijai taikyta visai neseniai. Patvaldystė ir totalitarinis režimas privertė atgaivinti nuo Šumerų ar Kijevo Rusijos laikų vartojamas susižinojimo, informacijos perdavimo, medijų (kaip dabar populiariau sakyti) priemones. Tyrinėtinai, apmąstyti dalykai, keičiantys nusitovėjusias sampratas ir klasifikacijas. Mat Europoje, o ir Lietuvoje egodokumentai klasifikuojami dažniausiai pagal žanrą, o dokumentų rūšis, informacijos fiksavimo būdas, ypač literatūros istorijos tyrinėtojų schemose dažnai atsiduria antrame plane arba visai neminimi.

ML. Pradėjome apie tremtinius, o baigėme sistematika. Taigi, kas domina literatūros tyrinėtojų ir istorikų, į ką

¹ Ignatas Domeika. Mano kelionės. Tremtinio atsiminimai. T. 1–2. Vilnius, 2002–2008.

² Faustyn Ciecierski. Znaczniejszych przypadków pewnego z Syberii powrotnego Polaka w 1801 roku. Wrocław, 1998.

kuri pradeda atsiverti (5)

nukreipiamas tyrimas ieškant paslėptų pasakojimo gijų ir kontekstų?

A. Pacevičius. Literatūros tyrinėtojus domina visų pirma meninės išraiškos priemonės, kartais siekiama atskleisti, kaip autorius atsiskleidžia nagrinėjamame tekste, kuris šiuo atveju vadinamas įvairiai – intymioji literatūra, autobiografinė, memuarinė raštija ir pan. Dažniausiai remiamasi teorija, teigiančia, kad tokia (ego) dokumentinė literatūra – tai „autobiografinis pakto“ rezultatas (Philippe Lejeune terminas). Tas „pakto“ reiškia, kad netgi atvirai, sąžiningai rašantis konstruoja būsimą santykį su skaitytoju, numano jo reakciją į intymiai dėstomus dalykus. Natūralu, kad tokiu būdu daug kas paslepama arba falsifikuojama, ir daugelį dalykų tyrėjas turi „dekonstruoti“. Istoriką irgi domina autoriaus pozicija, bet teksto dekonstrukcija jam mažiau rūpi. Pasakojimo būdas istorikui svarbus visų pirma kaip egodokumentalumo ir informacijos apie vaizduojamą epochą šaltinis. Istorikus taip pat domina turinys, bet jiems rūpi ir kiti dalykai. Antai istorikas Rimantas Miknys teisininko, Vytauto Didžiojo universiteto rektoriaus Mykolo Römerio dienoraščiuose bando atsekti visų pirma modernios Lietuvos valstybės kūrimo atspindžius, patvirtinančius ar paneigiančius oficialią istoriografijos versiją, arba ją papildančius. O štai kultūros,

taip pat literatūros tyrinėtoji svarbu, kaip tuose dienoraščiuose atsiskleidžia ir paties M. Römerio asmenybė, kaip jis rašo apie savo artimuosius, ką ir kaip dėsto apie kasdienybės dalykus, kaip išreiškia save ne tik istoriniame epochos kontekste, bet ir privačiame gyvenime. Pvz., tik patyręs tyrinėtojas gali pasakyti, ką M. Römeris žymėjo keistais apskritimais, kitomis figūromis, primenančiomis užšifruotą

šis žanras labiausiai domino istorikus, vėliau įsitraukė ir literatūros tyrinėtojai, nors tuomet, kai kilo vadinamos memuaristikos bumas (XIX a. antroji pusė) literatūros ir istorijos mokslų disciplinos dar ieškojo savo vietos mokslų sistemoje. Štai kad ir „Vilniaus universiteto bibliotekos dovanų knygoje, 1792–1832“ išlikęs įrašas, kad Teodoras Narbutas Vilniaus universiteto bibliotekai dovanoja originalų Jono Cedrovskio, Boguslavo Radvilo kliento, „Atsiminimų“ rankraštį. Įdomu, kad dovanojimo įrašė pabrėžiama šio egodokumento svarba, jis priskiriamas „istoriniams paminklams“, taigi suvokiama, kad jei ne dabar, tai vėliau tas tekstas turės labai didelės reikšmės istorikams, praeities tyrinėtojams. T. Narbutas suprato, kad jo gyvenimo meto istorikų nelabai domina tokie subjektyvūs „nerimti“ tekstai, mat būta nepatiklumo ir skeptiško nusiteikimo jų

Lietuvos nacionalinėje M. Mažvydo bibliotekoje, jame išlikęs ir evangelikų reformatų bažnyčios Vilniuje, Pylimo gatvėje, piešinys.

Taigi XIX a. egodokumentikos raidos požiūriu yra labai svarbus, bet žvelgiant į lietuvių egodokumentiką, siejamą su tautinio atgimimo ir valstybingumo kūrimu, ypač jos refleksiją, svarbesnė yra XX a. pirmoji pusė. Tuomet pradėti rinkti ir publikuoti serijiniai nepriklausomybės kovų dalyvių savanorių, knygnešių atsiminimai. Atsigręžta ir į XIX a. tremtinių, posukiliminių represijų aukų egodokumentiką. Pvz., paskelbti minėto kunigo Anupro Jasevičiaus (1805–1884), tremtyje Irkutsko srityje, Tunkos kaime, buvusio 1868–1874 m., atsiminimų fragmentai³, rasti Kauno kunigų seminarijos bibliotekoje. Grįžtu prie dviejų minėtų stulpų – istorikų ir literatū. Manau, kad tiek vieni, tiek kiti gana anksti suvokė egodokumentų svarbą. Tačiau jų viešinimo istorija rodo, jog publikavimo kelyje išskildavo įvairių kliūčių. Antai minėta 500 p. A. Jasevičiaus atsiminimų rankraštį yra turėjęs savo rankose Juozas Tumas-Vaižgantas, bet jo nuomone šis buvęs „nuobodus, be galo smulkmeniškai dėstąs visą ištrėmimo istoriją“⁴. Šioje citatoje, manau, atsiskleidžia literatūros tyrinėtojo klasikinė pozicija: smulkmeniškai dokumentuotas, gal grįžtas dienoraščio užrašais, tekstas jam yra neįdomus kaip stokojantis meniškumo, įtaigos, vaizdingumo ir pan. Nieko nuostabaus, kad Vaižgantas Jasevičiaus atsiminimų nepublikavo, o pasiuntė juos kažin kam į Tilžę, tolesnis jų likimas nežinomas (fragmentai saugomi Lietuvos nacionaliniame muziejuje)⁵. Taigi kalbant apie ištakas, mokslininkų susidomėjimą šiais tekstais visuomet buvo aktuali konjunkštūra, visuomenės „užsakymas“, tam tikri atminties komunikacijos kontekstai, pagaliau, techninės ir finansinės galimybės publikuoti ir tokiu būdu „įpaveldinti“ visą, nekupiuruotą egodokumentikos šaltinį. Su šiais klausimais susiduria ir šių dienų tyrinėtojai. Tik dabar galime plačiau žvelgti ir matyti ne tik ideologines egodokumentų turinio ir sklaidos potekstes, bet ir jų tarpdiscipliniškumą, ryškėjantį naujas ir aktualias tyrimų kryptis, peržengiančias tradicines

istorijos ir literatūros disciplinas. Tai kultūros ir istorijos antropologija, socialinė psichologija, kolektyvinės ir kultūrinės atminties tyrimai, medijų studijos. Man egodokumentikoje svarbi kultūros informacijos ir komunikacijos perspektyva, išryškėjanti tyrinėjant (ego) dokumentų rinkinių kilmę ir raidą, sudėtį, sklaidą ir vartojimą, ypač privačios ir viešos erdvės sankirtoje. Ji aprėpia ir bibliotekininkystę, ir archyvistiką, ir dokumentotyra, ir muzeologiją – apskritai komunikacijos ir informacijos mokslus. Tačiau į egodokumentikos tyrimus būtina žvelgti kompleksiskai. Archyvistika (anksčiau vartotas archeografinis terminas), gal net paleografija, apskritai pagalbiniai istorijos mokslai, jų siūlomi metodai taip pat svarbūs, be jų neįmanoma išsiversti tiek nagrinėjant egodokumentų klasifikacijos problemas, tiek gilinantis į konkrečius matų, chronologijos, demografijos, netgi klimato kaitos ir kt. dalykus, išskylančius tiriant, rengiant publikavimus, pvz., senuosius kelionių dienoraščius. Tik kompleksiskai žvelgiant bus galima atsakyti į fundamentalius klausimus – pvz., kada privati raštija buvo formalizuota ir įgijo tradicinius dokumentams būdingus sandarus, struktūras požymius? Šis klausimas buvo keliamas pernai Viurcburge, Vokietijoje, vykusiame konferencijoje. Paaikškėjo, kad įvairių šalių mokslininkai labai skirtingai supranta šį egodokumentikos tapimo ir raiškos klausimą.

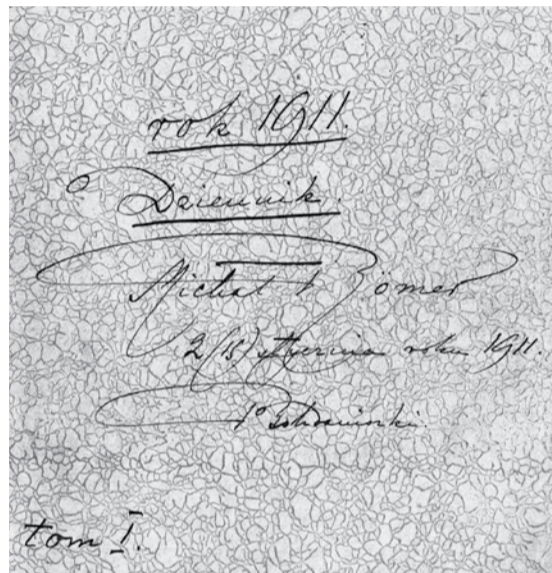
Bus daugiau

Kalbėtojas Gediminas Zemlickas

³ Anupras Jasevičius (Anupras Žemaitis). Išginimas ir sugrįžimas. Mūsų senovė, 1938, t. 2, nr. 2 (16), p. 78–79.

⁴ Aldona Prašmantaitė. Žemaičių vyskupijos dvasininkai, 1863 m. sukilimo tremtiniai, Tunkos dvasininkų tremtinių bendruomenėje. Iš Bažnyčios istorijos studijos. T. V. Vilnius, 2012, p. 310.

⁵ Daugiau apie A. Jasevičiaus atsiminimus ir Tunkos tremtinius žr.: Aldona Prašmantaitė. Žemaičių vyskupijos dvasininkai, 1863 m. sukilimo tremtiniai, Tunkos dvasininkų tremtinių bendruomenėje. Iš Bažnyčios istorijos studijos. T. V. Vilnius, 2012, p. 307–342.

Mykolo Römerio dienoraščio, pradėto rašyti 1911 m. sausio 2 (naujuoju stiliumi 13) d. Bagdoniškyje, antraštinis lapas (saugomas Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyriuje)

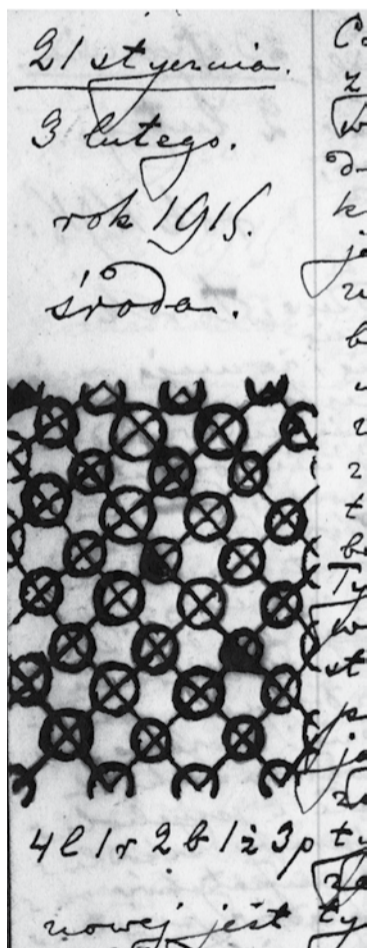
tekstą. Kaip parodė Zbigniewo Solako (1953–2004) tyrimai, taip M. Römeris dienoraštyje žymėjo vadinamuosius „darbus“ masonų ložėje, kurios nariu jis buvo. Prisimintina, kad M. Römerio dienoraščiai vis dėlto yra šiočia tokia egodokumentu išimtis, nes autorius žinojo, kad jo dienoraščiai bus paskelbti, vadinasi, tai ne vien sau ir artimiesiems daryti užrašai. Jis nurodęs sąlygas, dienoraščiuose rašė, kad praėjus tik 25 metams po jo mirties visa tai bus galima publikuoti. O kai kuriuos savo ankstyvos jaunystės dienoraščius jis sudegino, nes nenorėjo, kad jie būtų viešinami ir po jo mirties. Taigi, klausimas, kiek ir kur Römeris buvo atviras, lieka neatsakytas. Kas žino, gal ateityje į dienos šviesą iškils ir iki šiol nežinomų M. Römerio dienoraščio užrašų.

Tautinis atgimimas ir egodokumentai

ML. Ar galima teigti, kad istorikai ir literatai pirmieji įžvelgė egodokumentų svarbą?

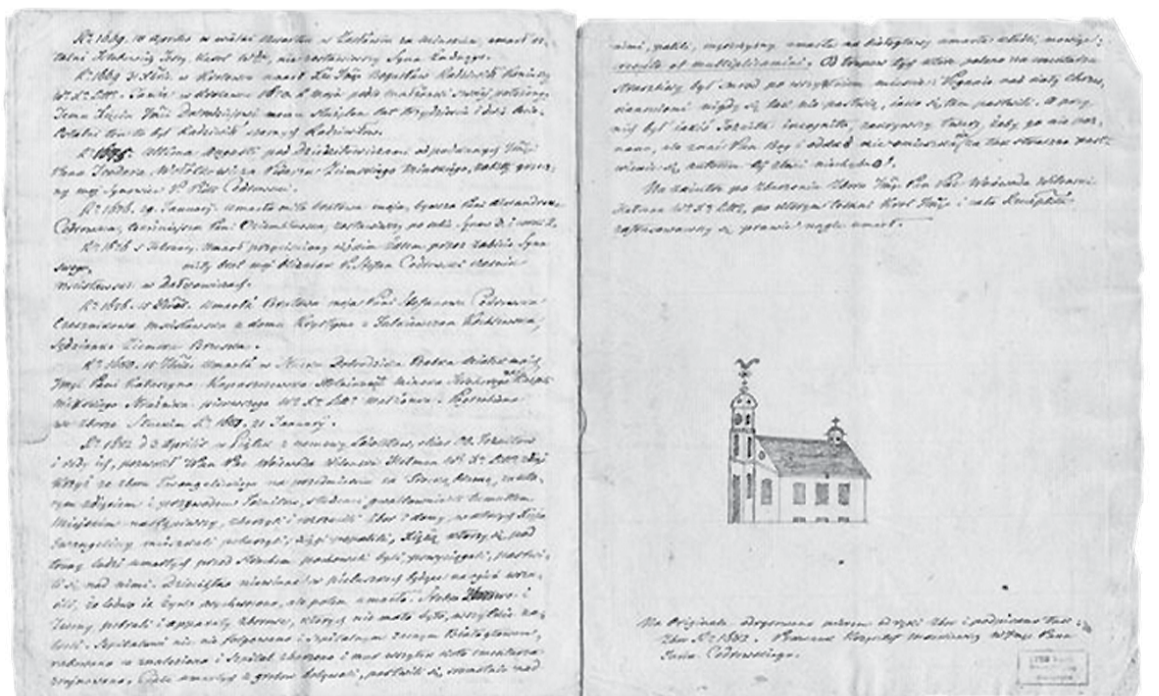
A. Pacevičius. Vargu ar matematikui ar fizikui labai rūpėjo ir rūpi čia dėstomi dalykai, nors mokslo istorijos tyrinėtojas, aišku, vertina Alberto Enšteino ar minėto I. Domeikos egodokumentinę palikimą. Nuo pat pradžių

atžvilgiu. Dėmesys egodokumentikai auga kartu su moderniais tautinio atgimimo sąjūdžiais, t. y. XIX a. antroje pusėje. Tada mėginamas konstruoti herojais grįstas valstybės modelis, visuomenės dėmesys krypta į tautos didvyrius, egodokumentikoje ieškoma pagrindo tautos panteonui. Suprantama, jį kuriant remiamasi pirmiausia didikų, aristokratų memuarais, iškeliamais į dienos šviesą, publikuojamais – tiesa, dažnai kupiuruojami ir praleidžiami nenaudingas modernios valstybės kūrimui detales. Tokiu būdu ir minėtieji J. Cedrovskio atsiminimai XIX a. antroje pusėje sulaukė kelių publikacijų (vieną jų parengė Mykolas Balinskis), o prieš tai jie buvo masiškai puorašinėjami ir platinami. Vienas puorašo fragmentas saugomas

Ženkliai dienoraštyje, rodantys, kad M. Römeris 1915 m. sausio 21 (naujuoju stiliumi vasario 3) d. dalyvavo masonų ložės darbe (saugomas Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyriuje)

Mieli „Mokslo Lietuvos“ skaitytojai,
kviečiame prenumeruoti „Mokslo Lietuvą“ pašto skyriuose ir internetu 2013-iesiems metams: mokslo visuomenės informacija Jus pasieks greičiau ir operatyviau negu laukiant internetinio laikraščio varianto.
Prenumeratos kaina: 1 mėn. – 9,19 Lt, 3 mėn. – 27,55 Lt.

Evangelikų reformatų Bažnyčios (šalia Pylimo gatvės) vaizdas Jono Cedrovskio atsiminimų rankraštyje (nuorašas saugomas Lietuvos nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyriuje)

ISTORINIS KLAIPĖDOS UOSTAMIESTIS (2)

Algimantas GRAŽULIS

Pabaiga, pradžia Nr. 13.

Senajo uosto kompleksai ir kiti statiniai

Senajo uosto kompleksai – tai Danės (Dangės) uostas – teritorija su visa istorine urbanistine struktūra ir infrastruktūra – akvatorija, krantinėmis, mūro ir fachverko statiniais, tiltais ir kultūriniu sluoksniu; Senasis Pilies uostas – teritorija su visa jo istorine urbanistine struktūra ir infrastruktūra – akvatorija, krantinėmis, statiniais, įrengimais ir kultūriniu sluoksniu; Pauliaus Lindenau statykla ir taisykla – teritorija su fizine funkcinė struktūra – verfės akvatorija, krantinės, statiniai, įrengimai ir kultūrinis sluoksnis; Darbų uostas – teritorija su urbanistinės funkcinės struktūros dalimis ir fragmentais – akvatorija, krantinėmis, molu (jo dabar nesimato), statiniais; Keleivinių laivų prieplauka – teritorija su urbanistinės funkcinės struktūros dalimis ir fragmentais – akvatorija, pilko granito krantine ir kt.; „Seilortanas“ – urbanistinė anglų jūrininkų kvartalo (anglų ir škotų kolonija Vitėje) teritorija – fizinė, funkcinė struktūra, susidedanti iš istorinio gatvių tinklo ir valdų (posesijų), juos atitinkančių statinių, anglikonų bažnyčios liekanų. Kultūrinis Senajo uosto kompleksų bei jų dalių ir fragmentų sluoksnis apima ir po vandeniu esančią jo dalį.

Didžioji Klaipėdos senamiesčio dalis stovi ant 2 metrų ir dar storesnio grunto sluoksnio, per šimtmečius supulto iš laivų. Išlikęs XIII–XX a. statyto Senamiesčio stačiakampis, reguliaraus išplanavimo gatvių tinklas (XIII a., seniausias Lietuvoje, buvusios salos teritorijoje). Senamiesčio urbanistinė struktūra ir jo istorinių pastatų architektūra turi daug tik uostamiesčiui būdingų bruožų. Tai atsispindi LAI¹ pateiktose XIII ir XVI a. Klaipėdos plano schemose, kuriose nurodyta saloje esanti pilis su uostu greta jos ir miestas saloje esančioje į rytus. Paliktas senasis kelias prie marių bei uosto, o tiltai per

Dangę įrengti taip, kad netrukdytų laivybai. Iš pat pradžių miestas buvo išmatuotas pagal taisyklingą stačiakampį planą, kurio pagrindą sudarė dvi susikertančios gatvės. Viena ėjo iš vakarų į rytus, jungdama pilį su bažnyčiomis, kurias numatyta pastatyti rytiniame (nuo pilies) miesto gale (LAI, p. 75). Ši istorinė urbanistinė

struktūra sietina su Vakarų ir Vidurio Europos viduramžių miestų planavimo tradicija, ten paplitusia jau XIII a. Planingo Klaipėdos formavimo pagal taisyklingą stačiakampę schemą negalima priskirti Lietuvos miestų statybos praktikai, nes šį miestą lietuviai (A. G. – kuršių ar baltų apskrity?) žėmėse statė Ordinas. Apie tokias to meto planavimo tradicijas LDK duomenų nėra (A. G. – stačiakampė planavimo schema čia sietina su valakų reforma, kuri Žygimanto Augusto motinos karalienės Bonos iniciatyva pavėlavusi mus pasiekė iš Vakarų Europos tik XVI a. vid. (Kaunas, Jurbarkas apie 1540 m. pirmieji buvo išmatuoti pagal stačiakampį planą). Klaipėdoje dėl hidrografinių ir istorinių ypatumų ilgą laiką buvo statomi sąlyginai lengvi pastatai iš fachverko konstrukcijų. Tai ilgametė Vakarų Europos šalių statybos tradicija. Daugelis mokslininkų ir tyrėjų fachverką laiko gotikos stiliumi arba bent jau sieja su šiuo laikotarpiu. Jau XIII a. pab. Klaipėda galėjo būti užstatyta mediniais ir fachverkiniais pastatais, iš kurių daugiau išsiskyrė bažnyčios (išskyrus apylinkėse dominuojantį mūrinės pilies kompleksą).

Klaipėdos uostamiesčio raidos ir architektūros ypatumai

Nors Klaipėda itin senas miestas, dėl gamtinių ypatumų jos senamiestyje

(istorinėje miesto dalyje) nerasiaime tokių erdvių gotikinių ar vėlesnio laikotarpio skliautuotų rūšių kaip Vilniuje ar Kaune. Istoriniuose pastatuose senųjų rūšių labai nedaug, jie vėlyvi, dažniausiai kuklūs, žemi. Klaipėda pelnytai didžiuojasi pilies ir Princo Frydricho bei Princo Karlo bastionų kompleksu poternomis, tačiau tokio tipo bastioniniai gynybiniai įtvirtinimai buvo paplitę ne tik Baltijos jūros regiono valstybėse. Nesigrožėsimė Klaipėdoje ir puošniais baroko ansambliais. Klaipėda nuo Vilniaus, Kauno, Kėdainių ir kt. miestų ilgą laiką skyrėsi istorinio branduolio senajoje dalyje esančių kvartalų itin mažu dydžiu. Dar vienas ypatumas, kad juos dažnai sudarė viena ar keletas itin mažų valdų. Tokie vienos ar kelių valdų kvartaliukai pasižymėjo trapumu, dažnai buvo pravažiuojami ar pereinami. Palaipsniui ši struktūra transformavosi į gerokai didesnę – „pasažą“. Pasažai būdingesni, o ir dabar yra išlikę struktūriškai „jau nesėję“, t. y. vėlyvesnio, XVII–XVIII a. užstatymo Klaipėdos senamiesčio dalyje už buvusios Senosios Dangės. Pvz., jie yra išlikę už Didžiosios (dabar – Didžiojo) Vandens gatvės Turgaus aikštės link bei greta Tiltų, Daržų ir Šaltkalvių gatvių. Tokia pasažo planinė-erdvinė struktūra su įvažiavimu ir išvažiavimu bei joje dominuojančiais lengvais, dažnai fachverko konstrukcijų sandėliais Lietuvoje būdinga tik Klaipėdos senamiesčiui. Tai itin įdomus ir labai reikšmingas Klaipėdos istorinės dalies (Senamiesčio) planinės erdvinės struktūros elementas, išsirutulijęs dėl tik uostamiesčiui būdingų ūkinių poreikių tenkinimo. Tikėtina, kad tokia Klaipėdos istorinio centro valdos ar valdų dviejų galų sandara yra uostamiesčio raidos vėlyvesnio laikotarpio rezultatas. Šis daugelio jūros pirklių kartų sukauptos patirties materialus pavidas iki šiol itin patogus ūkinei veiklai bei gerai

tinka ir gyvenamajai paskirčiai. Fachverko konstrukcijų Klaipėdoje imta vengti tik po 1854 m. didžiojo gaisro. 1855 m. statybos policijos nuostatuose reikalauta statyti tik mūrinius namus ir sandėlius. 1900 m. fachverko statyba pačiame mieste apskritai apribota. Vis tik ilgamažei tradicijai nebuvo lemta išnykti. Atsižvelgiant į ano meto Vakarų Europos modernio-jugendo stiliaus tradicijas Klaipėdoje fachverkas ar jo elementai transformuoti dažniau-

siai į žymiai puošnesnį, įmantresnį, tačiau itin išieškotą ir skoningą pavidalą (Celiuliozės fabriko administracinis pastatas su stilingu fachverkinio mezoninu). XIX–XX a. pr. fachverko elementai tapo daugelio reprezentacinių miesto pastatų stilistikos ir puošybos elementais, o puošnias ar net įmantrias fachverkes vilas, kurhauzus ir kotedžus buvo pradėta statyti Girulių, Smiltynės (poilsio vila Smiltynės g. 11, 3 aukštų kurhauzas Smiltynės g.) ir kt. kurortiniuose Klaipėdos priemiesčiuose. Dideli fachverkiniai sandėliai statyti fabriku ir uostų teritorijose (pvz., trąšų fabriko „Union“ labai dideli suglausti fachverkiniai sandėliai).

Klaipėdiškiai neįsivaizdavo gyvenimo be didelių, dažnai iki lubų gėrybių prikrautų sandėlių, dažnai būdusių prie jų gyvenamųjų namų. Klaipėdos senamiesčio kvartaluose, jų siluetuose ilgai dominavo tik uostamiesčiui būdingi dideli sandėlių pastatai, o greta jų esantys gyvenamieji miestiečių namai dažniausiai buvo kuklūs. Nuo kitų mūsų miestų Klaipėdos senamiestis skyrėsi sandėlių dydžiu, kurie dažniausiai buvo erdvūs (net 4–6 aukštų, o jų aukštis – net 16–20 m). Pvz., greta gyv. namo Aukštosios g. 5 anksčiau stovėjo 16 metrų aukščio XVIII a. grūdų ir sėmenų sandėlis 2 aukšto lygyje fachverkinio koridoriumi sujungtas su minėtu namu. Vienintelis didelio tūrio XVIII a. sandėlių kompleksas, dabar vadinamas Menininkų namais, išlikęs Bažnyčių ir Daržų gatvių sankirtoje irgi yra itin aukštas. Vėliau, jau XVIII–XX a. pr., didelio tūrio sandėliai buvo uostų teritorijų greta Dangės, Klaipėdos pilies ir Kuršių marių, taip pat Naujamiesčio ir priemiesčių dominantės. Paminėtini ištisai išpūdingi XVIII a. „Ryžių sandėlio“ tūriai greta Klaipėdos pilies fosos, 1810 m. statytas „Dramblio namas“ greta Liepojos (dabar – H. Manto) gatvės. Ilgą laiką pagrindinė dominantė ir viso miesto panoramos puošmena – kompozicinė atsvara Pilies kompleksui – buvo ne kartą atstatinėta ir konstruota išpūdingų matmenų ir raiškos fachverkinė Šv. Jono bažnyčia.

Klaipėdos vėjo malūnai ir malūnai-lentpjūvės

Dabar jau užmiršta ir tai, kad Klaipėdos miesto siluetai ir panoramos nuo kitų mūsų miestų skyrėsi ne tik sandėlių tūrių ir plokštumų akcentais, bet ir vėjinių malūnų gausa. Kai kuriose istorinėse litografijose, graviūrose (pvz., V. Barto graviūra „Klaipėdos uostas 1809 m.“) pamatę „olandiškus“ vaizdus su gausybe malūnų greta marių ir kitų vandens telkinių susižavime jais ir dar labiau nustembame sužinoję, jog tai ne Amsterdamas, bet mūsų

Klaipėda. K. Demereckas nurodo dar XVIII a. pab. Klaipėdoje buvus 24 olandiško tipo vėjo malūnus-lentpjūves ir 14 vėjo malūnų (*Istoriniai miestai, Sena ir šiuolaikiška*, 2003 m. p. 199). Vėjo malūnai-lentpjūvės išsidėstę daugiausia marių pakrantėje, greta gausybės medienos uostų su besisukančiais sparnais sudarė labai gyvą miesto vaizdą, suteikė jam reikšmingą dinamiškumą, gyvybės dalį. Iki 1854 m. spalio 4 d. didžiojo Klaipėdos gaisro uostamiesčio vyravo fachverkiniai sandėliai bei namai ir tik po jų skaičius sumažėjo. Pasižvalę po senamiestį dar ir šandien pamatysime nemažai sandėlių ir pastatų iš fachverko konstrukcijų.

Be abejo, kitas Klaipėdos istorinio uostamiesčio architektūros ypatumas – plaukiojanti architektūra, t. y. stovintys ir plaukiantys laivai ir laiveliai jūrų uostuose, Mariose ir Dangės upėje. Besisukantys malūnų sparnai ir uolat judantys ir besikeičiantys laivų siluetai sudarė itin gyvos, kintančios architektūros miesto aplinką.

Uostamiesčio išlikusios dvi jūrinės bastioninės tvirtovės. Senamiestyje yra Klaipėdos pilies ir bastionų kompleksas, susidedantis iš pilies liekanų, Princo Frydricho bastiono su poterna, Princo Karlo bastiono su poterna, fosos liekanų. Išlikusioje fosos dalyje yra uostas (kadaise buvusio Senajo Pilies uosto dalis). Smiltynėje, Kuršių nerijos šiaurinėje dalyje, apie 0,5 km nuo jos pabaigos, yra Neringos arba Koptgalio fortas. Jis įrašytas į Kultūros vertybių registro Statinių sąrašą. Nurodyta architektūrinė jo vertė. Fortas dar vadinamas Koptgalio tvirtove. Pastatytas 1865–1871 m. ir yra Kuršių nerijos nacionalinio parko teritorijoje. Restauruotas 1972 m. Dar viena miesto jūrų tvirtovė (Miško arba „Plantagės“) buvusio stadiono vietoje, Klaipėdos miesto pakrastyje, šiaurės vakarų pusėje.

Išlikusios ir Klaipėdos – jūrinio miesto-tvirtovės – gynybinių įrenginių sistemos liekanos. Šios liekanos įrašytos į Kultūros vertybių registrą ir yra valstybės saugomas Bastionų kompleksas. Susideda iš „Gelderno“ bastiono, rytinės kurtinos su poternomis, „Purmarko“ bastiono senajo ravelino, fosos, Prūsijos bastiono liekanų, malūno bastiono liekanų. Senamiestyje yra Pylimo ir Galinio pylimo gatvės. Nurodyta istorinė, technologinė, architektūrinė vertė. Komplexas pastatytas XV–XVII a., XVIII a. Tačiau šie ir kiti kultūros paveldo objektai nėra

¹ Atvirukai iš „Klaipėda senuose atvirukuose“ / Kęstutis Demereckas. – Klaipėda: Libra memelensis, 2007. – 256 p.

² Lietuvos architektūros istorijoje. – A. G. past.

Dramblio namas Liepojos gatvėje Klaipėdoje*

Karaliaus Vilhelmo kanalas

Smiltynės uostas

Pagerbkime

Kanadoje, Toronte, sulaukęs 97 metų mirė **Kostas Labanauskas**, Vytauto Didžiojo universiteto medicinos absolventas ir mokslo darbuotojas, vienas sporto medicinos kūrėjų Lietuvoje, ilgametis Lietuvos kūno kultūros instituto docentas, anatomijos ir sporto medicinos katedros vedėjas.

Velionio valia palaikai ornoje dukters parvežti į Lietuvą. Bus laidojami Petrašiūnų kapinėse šalia pirmosios žmonos Birutės Jodelytės-Labanauskienės. Velionį pažinojusieji, jo gausūs auklėtiniai ir jo gydančią ranką patyrusieji, kviečiami atsiveikinti Lietuvos sporto universitete (Sporto g. 6, Kaune) liepos 26 d. Išlydima į Petrašiūnų kapines 13 val.

Giminingų sielų sąšauka Svėdasuose

Alma ŠVELNIENĖ

Šių laikų šventės, ko gero, įgana kitokį atspalvį, nei būdavo „anais“ laikais – kai susirinkdavo žmonės, kuriems visiškai nesvarbu, apie ką bus kalbama, bet eidavo, nes „daug kas eina“... Dabar į renginius susirenka tie, kuriems iš tikrųjų įdomu, svarbu ir kurie kalba ir girdi širdimi.

Tokia giminingų sielų sąšauka vyko šių metų gegužės 18-osios vidurdienį Svėdasų bibliotekoje. Renginiu „Mename literatūros klasiką Vaižgantą“ minėjome 80- tąsias rašytojo Juozo Tumo-Vaižganto mirties metines. Svėdasų gyventojus į literatūros popietę šįkart pakvietė Svėdasiečių draugija „Alaušas“, miestelio biblioteka ir Vaižganto giminaičių sambūris „Ainiai“.

Žodį tarė keli kraštiečiai. Vytautas Rimša dalijosi mintimis tema „Vaižganto filosofinių ir moralinių nuostatų atgimimas nepriklausomoje Lietuvoje“. Atkūrus nepriklausomybę, kai tradicinę tautinę lietuvių kultūrą, moralę ir papročius neregėtu greičiu daug kur ėmė stelbti turtas ir nesvarūs pinigai, per trumpą laiką visuomenėje buvo perrūšiuotos ir devaluotos tikrosios tautos dvasios vertybės, mūsų kraštiečio Vaižganto skelbta moralė ir gyvenimo filosofija tarsi iš naujo atgijo. Dalis žmonių vėl pasisuko į Vaižganto gyvenimo pavyzdį ir jo kūrybą, kurioje, kaip atgaivos šaltinyje, ėmė ieškoti

tikrųjų gyvenimo vertybių ir atsparos taškų – tų rašytojo įvardytų ir pagarsėjusių „dvasios deimaniukų“. Anot kalbėtojo, dabar pagarba Vaižganto asmenybei, jo gyvenimo ir bendravimo su žmonėmis būdai, nepakartojamai ir pamokomai jo kūrybai ėmė didėti – panašiai, kaip anos, Pirmosios Lietuvos nepriklausomybės metais, rašytojui gyvenant Kaune ir retykais apsilankant gimtuose tėvų namuose ar nuo vaikystės pamiltuose Svėdasuose. Vaižganto kūrybos grožis, esminės jo gyvenimo nuostatos ir filosofija neabejotinai turi išliekamąją vertę.

Svėdasų bibliotekos vyresnioji bibliotekininkė Violeta Gliaudelienė pasakojo, kaip bibliotekoje kaupiamas ir saugomas kūrybinis Vaižganto palikimas. Nuo senųjų raštų tomų iki mažiausių paminėjimų spaudoje. Ypač daug medžiagos sukaupta segtuvuose, kurie maloniai pateikiami visiems rašytoju besidomintiems skaitytojams ir svečiams. Keletą įdomesnių nuotraukų bei atsiliepimų apie Vaižganto gyvenimą ji parodė ir popietės dalyviams.

Įdomiai ir šiltai kalbėjo rašytojo giminaičiai.

– Vaižgantui skirtų renginių, minėjimų ir pagarbos Svėdasuose negali būti per daug, – teigė vienas šio renginio organizatorių ir rašytojo giminaičių, Svėdasiečių draugijos „Alaušas“ pirmininkas, inžinierius Algimantas Indriūnas. – Su Svėdasais rašytoją sie-

Bibliotekos dokumentus apie Vaižgantą komentuoja Violeta Gliaudelienė

jo ypatingi santykiai – čia jis priėmė sakramentus, aukėjo pirmąsias šv. Mišias, lankė artimuosius.

Kalbėtojas išvelgė daug panašumų tarp kanauninko Vaižganto ir jo jaunesniojo giminaičio, savo dėdės, kunigo klebono Aleksandro Papučkos, kunigavusio Svėdasuose bei kitose Lietuvos vietovėse.

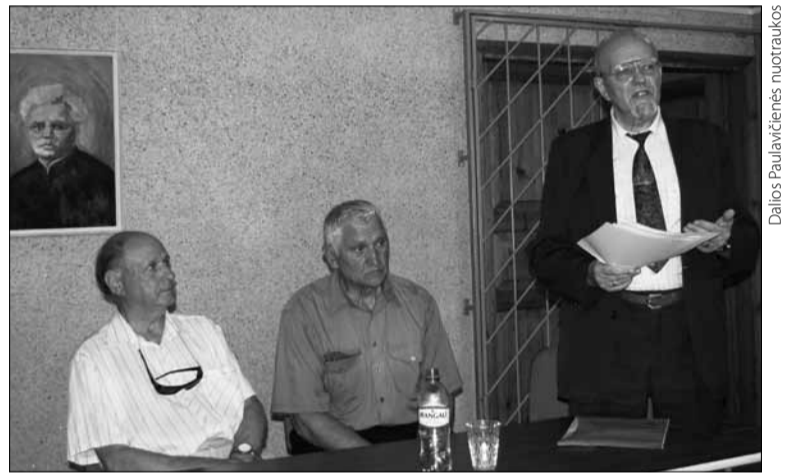
Uteniškis Vytautas Nakutis – Vaižganto sesers anūkas, gimęs ir augęs tame pačiame Malaišių kaime kaip ir Vaižgantas, – dalijosi vaikystės prisiminimais ir gražiais močiutės pasakojimais apie visame krašte garsėjusį jos brolių. Močiutė apie Vaižgantą žinojusi labai daug – anais laikais ji vesdavusi ekskursijas žmonėms, atvykusiems

į Malaišius susipažinti su Vaižganto tėviške ir gyvenimu. Daug ką ji papasakojo ir V. Nakučiui.

Svėdasų Juozo Tumo-Vaižganto gimnazijos mokytoja Rimutė Kniežienė džiaugėsi, kad rašytojo kūryba sugrąžinta į programinę literatūrą ir mokiniai jį myli, kad gimnazijoje vyksta renginiai, skirti Vaižganto atminimui. Pastaruoju metu gimnazija užmezgė ryšį su Daugpilio (Latvija) mokykla, kurioje mokėsi Vaižgantas.

Literatūros popietę, skirtą Vaižgantui, vainikavo Svėdasų etnografinio ansamblio moterų (vad. Rožė Lapienienė) atliekamos lietuvių liaudies dainos.

Susiderino, rodos, nesuderinami dalykai – oficialus renginys buvo jaukus, šiltas, savas. Laikas pralėkė lyg akimirka, norėjosi dar būti ir klausytis. Pabuvome kitoje epochoje, praturtinome ir atgaivino dvasią, prisiminėme žmogų, išgarsinusį mūsų kraštą. Tuo pačiu perkratėme ir savo moralines nuostatas, nes būdamas Svėdasų krašto žmogus esi įpareigotas bent jau būti ne žemiau nei mokė Vaižgantas.

Pranešimą apie Vaižganto kūrybos filosofiją skaito kraštiecis Vytautas Rimša

Pirmą kartą „Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje“ – rezistencijos žemėlapiai

Vytautas ŽEIMANTAS

Visuotinė lietuvių enciklopedija“ pasipildė XXII tomu. Naujasis tomas pradeda straipsniu apie atomo branduolio ir kosminių spindulių fizikos mokyklos Sovietų Sąjungoje kūrėją fiziką D. Skobelcyną ir baigiamas šalavijų augalų gentimi, iš kurios vienas – pievinis šalavijas įtrauktas į Lietuvos raudonąją knygą.

Tome gausu socialinių sąvokų, pateikta informacijos apie socialdemokratiją, socialdemokratų partiją, socialinę adaptaciją, aplinką, apsaugą, atsakomybę, atskirtį, ekologiją, ekonomiką, geografiją, globą, klasę, pedagogiką, politiką ir pan. Nemažai straipsnių, prasidedančių *socialistinis, sovietinis, spauda, Suvalkai*.

Abėcėlinė enciklopedijos sudarymo tvarka nulėmė, kad vienoje vietoje susibūrė daug garsių kunigaikščių, karo vadų. Nemažai jų, deja, dabar žinomi tik istorikams. Tai sūduvių kunigaikščiai Skomantas ir Skurda, žemaičių karvedys Sudargas, skalvių vadas Surbantas, lietuvių karvedys Surminas, prūsų vadas Survabūnas, žiemgalių vadas Šabis. Į senąsias kronikas jie pateko dažniausiai dėl drąsių ir pergalingų karo žygių. Antai tik Kolainių pilies viršininkas Surminas 1290 m. su 120 pilėnų įgula atrėmė kryžiuočių puolimą. Tų pačių metų gegužę Nemune sunaikino Ragainės komturą Bertoldo fon Bruhafeno karo laivą, sumušė kryžiuočius. Vėliau organizavo Nemuno žemupio pilių gynimą, buvo vienas iš lietuvių gynybos sistemos prie Nemuno kūrėjų.

Aprašyti ir du mažiau žinomi mūsų, vykę prie Skuodo ir Strėvos upės. Skuodo mūšis įvyko 1259 m. tarp žemaičių ir kalavijuočių kariuomenių. Žuvo 33 riteriai, daug eilinių karių.

Šis mūšis gerokai pristabdė ordino veržimąsi į Žemaitiją, paskatino ir žiemgalius sukilti prieš kalavijuočius. Strėvos mūšis tarp Lietuvos ir Vokiečių ordino kariuomenių įvyko 1349 metais. Manoma, kad mūšio vieta prie Žiežmarių, šalia Strėvos upės. Jo baigtis mažiau žinoma. Gerokai nustekenti kryžiuočiai ir jų talkininkai iš Vakarų Europos po mūšio greitai pasitraukė į jau užkariautą Prūsiją, nors savo kronikose rašė, kad jie laimėjo mūšį. Lietuvių istorikai teigia priešingai.

Vėlesnių laikų Lietuvos istoriją atspindi straipsniai apie Svierių kunigaikščius, LDK didikų Sluškių giminę, sritinius kunigaikščius, Slucko kunigaikštystę, Sūduvą, sūduvius, spaustuvininką Pranciškų Skoriną bei du LDK ir Lenkijos valdovus – Joną Sobieskį ir Stanislavą Augustą Poniatovskį.

Informatyvūs istorikų Edvardo Gudavičiaus ir Algirdo Matulevičiaus straipsniai apie dvi Sofijas, garsias Lietuvos moteris. Sofija Jogailienė būdama 17 metų, LDK valdovo Vytauto Didžiojo peršama, ištekojo už karaliaus

Jogailos. Buvo jo ketvirtoji žmona ir pirmoji, kuri pagimdė Jogailai vyriškos lyties ipėdinius – Vladislovą ir Kazimierą. Tai leido Jogailai pradėti Jogailaičių dinastiją. Kita – Sofija Vytautaitė, Vytauto Didžiojo ir jo žmonos Onos dukterė. Ji 1391 m. ištekojo už Maskvos kunigaikščio Vasilijaus I, tapo Maskvos didžiąja kunigaikštene. Turėjo nemažos įtakos sprendžiant lietuvių ir rusų santykius, pagimdė devynis vaikus, davusius pradžią kelioms garsioms Rusijos didikų giminėms.

Nepamiršti ir garsesni Mažosios Lietuvos veikėjai: Vilius Stepulaitis, Jokūbas Stiklorius ir Jurgis Strėkys.

Šiame tome sugulė ir du antipodai, du Antanai – Antanas Smetona ir Antanas Sniečkus. Asmenys žinomi, todėl jų plačiau nepristatysime. Apie visiškai naują Lietuvos istoriją mena ir straipsniai skirti pokario partizaniam judėjimui, disidentams. Paskelbta apie Pietų Lietuvos partizanų vadą S. Staniškį, Aukštaitijos partizanų vadus A. Slučką ir A. Starkų, partizanų kapelioną V. Stirbį, kardinolą V. Slad-

kevičių, arkivyskupą J. Steponavičių, monsinjorą A. Svarinską, žinomą disidentą geologą V. Skuodį.

Labiausiai nustebino žinia, kad po karo lietuvių partizanai leido pagrindinį laikraštį net rusų kalba „Svobodnoje slovo“, skirtą rusakalbams, daugiausiai okupantų kareiviams. Laikraštis teikė informacijos apie padėtį Lietuvoje ir pasaulyje, aiškino partizanų tikslus. Žinomi ir šio unikalaus leidinio redaktoriai: L. Baliukevičius (Dzūkas), S. Staniškis (Litas).

Tome pateikiami dviejų rajonų – Skuodo ir Šakių savivaldybių žemėlapiai. Jie, kaip, beje, ir anksčiau šioje enciklopedijoje leisti rajonų savivaldybių žemėlapiai ne visai įprasti. Juose pirmą kartą Lietuvos žemėlapių istorijoje pateikiama išsami informacija apie mūsų šalį vykusį genocidą ir rezistencinę kovą. Žemėlapuose nurodomos ir aprašomos partizanų žūtys, atmintinos vietos ir atminimo paminklai, menantys garbingą Lietuvos patriotų kelią. Medžiaga šiems žemėlapiams teikė Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro Memorialinio departamento vyriausioji programų specialistė Rūta Trimonienė. Žemėlapius braižė Vilniaus universiteto Kartografijos skyrius. Tekstus redagavo daktaras Algirdas Matulevičius.

Logiška istorinę apžvalgą užbaigti straipsniais, skirtais istorikams. Tome pateikiamas išsamus straipsnis apie pirmąjį LDK istoriką Motiejų Strijkovskį. Pristatomas ir lenkų istorikas Stanislovas Smalka, parašęs „Vytautas prie Griunvaldo“, „Kęstutis ir Jogaila“, „Seniausi rusų-lietuvių istorijos paminklai“, „Lietuvos unija su Karūna“, kitas knygas. Lietuvos istorikams tome atstovauja Simas Sužiedėlis. Svarbiausi jo veikalai „Vytautas Didysis ir jo žygiai“, „Šventasis Kazimieras“, kt.

Tome aprašoma daug nedidelių Lietuvos miestelių, garsių kaimų: Skudutiškis, Smalininkai, Smilgiai, Stakliškės, Stelmužė ir kt. Patenka ir septynios valstybės. Tai mums artimos Slovakija, Slovėnija ir Suomija, Afrikos šalys Somalis, Sudanas ir Svazilandas ir Lotynų Amerikoje esantis Surinamas.

Lietuvos ir Slovakijos oficialūs santykiai prasidėjo 1939 m., kai Lietuva pripažino ką tik pasiskelbusią Slovakijos Respubliką. Vėl santykiai buvo užmezgti 1993 m., kai Čekoslovakija pasidalijo į dvi valstybes.

Tiesioginiai santykiai tarp Lietuvos ir Slovėnijos prasidėjo 1991 m., kai tik Slovėnija pasitraukė iš Jugoslavijos sudėties.

Suomija jaunąją Lietuvos Respubliką *de facto* pripažino 1919 m., *de jure* – 1921 metais. Nepriklausomybę atkūrusią Lietuvą pripažino 1991 metais. Pateikiama ir graži bendradarbiavimo faktų. 1915–1918 m. Helsinkyje gyvenęs tautosakininkas, kunigas A. Sabaliauskas išvertė į lietuvių kalbą suomių epą „Kalevala“. Suomių rašytoja M. Talvio parašė romaną apie Lietuvą, šio romano herojaus prototipas buvo V. Kudirka. Prieš karą V. Nagevičiaus iniciatyva įkurta Suomijos lietuvių draugija. 2007 m. Suomijoje surengtas lietuvių kino festivalis. Dabar veikia Suomijos lietuvių bendruomenė.

Su Somalium, Sudanu, Svazilandu ir Surinamu Lietuvos santykiai kol kas tik epizodiški.

Straipsnio autoriaus nuomone, Lietuvos mokslo ir enciklopedijų leidimo centro darbuotojai, leiddami „Visuotinę lietuvių enciklopediją“ vykdo didžiausią šių laikų Lietuvos kultūros projektą. Palinkėkime jiems sėkmės.

Lietuvos mokslo ir enciklopedijų leidimo centro darbuotojai ant Liškiavos piliakalnio

ŠVENTĖ DONELAIČIO ŽEMĖJE

Emilija Algudė BUKONTIENĖ
Uljanovo (Kraupiško) vidurinės
mokyklos mokytoja

Kiekvienais metais paskutinį gegužės šeštadienį į tradicinę šventę Tolminkiemyje suvažiuoja Donelaičio draugijos nariai, Kaliningrado (Karaliaučiaus) srities mokiniai, besimokantys lietuvių kalbos, etnokultūros ir muzikos mokytojai. K. Donelaičio muziejuje vyksta vaikų literatūros ir muzikos popietė. Šiomet ji skirta artėjančioms būrų dainias 300-osioms metinėms, kurias ruošiamasi iškilmingai pažymėti ne tik Lietuvoje ir Kaliningrado srityje. Į Tolminkiemį atvyko Lietuvos Respublikos generalinio konsulato Kaliningrade darbuotojai, Sovetsko (Tilžės) lietuvių tautinės kultūrinės autonomijos

pastatyto 1990 m. rugsėjo mėnesį. Akmuo surastas Žemaitijoje, Salantų rajone, Orvydų akmenų muziejuje. Jame iškaltas užrašas lietuvių ir rusų kalbomis: „Šioje vietoje buvusiame Lazdynėlių kaime 1714 m. sausio 1 d. gimė lietuvių literatūros klasikas Kristijonas Donelaitis“.

Šiomet ruošiantis pasitikti poeto jubiliejų išasfaltuotas kelias prie paminklinio akmenų, sutvarkyta aplinka. Gusevo 5-osios vidurinės mokyklos lietuvių etnokultūros ir muzikos mokytojos Gražinos Koliago iniciatyva pasodintos gelės. Ažuolų giraitėje prigludusi poeto tėviškė išgražėjo.

Lazdynėliuose Tolminkiemio muziejaus atstatymo projekto autorius dr. Napoleonas Kitkauskas papasakojo apie vietovę, kur gimė K. Donelaitis ir kaip buvo išaiškinti tikrieji Lazdynėliai.

Kalba generalinio konsulato Kaliningrade pavduotojas Vytautas Umbrasas

Napoleonas Kitkauskas Tolminkiemio bažnyčioje

Lietuvos Respublikos generalinio konsulato Kaliningrade pavduotojas Vytautas Umbrasas pasveikino su 49-uoju poezijos pavasariu ir perdavė generalinio konsulato Vaclavo Stankevičiaus sveikinimus.

N. Kitkauskas priminė, kad K. Donelaičio rūpesčiu 1756 m. Tolminkiemyje pastatyta bažnyčia pokariu sunyko iki pamatų. Pavyko atkurti poeto laikų menančią bažnyčią, atstatyta klebonija, surasti našlių namų pamatai. N. Kitkauskas teigimu, vokiečių istorikas ir etnografas prof. Francas

Oskaras Tecneris K. Donelaitį pavadino lietuvių Homeru. Kaliningrado srities regioninės lietuvių kalbos mokytojų asociacijos pirmininkas Aleksas Bartnikas aptarė lietuvių kalbos mokymą srityje. Šiais mokslo metais lietuvių kalbos, etnokultūros ir muzikos mokosi 850 mokinių. Į Tolminkiemį atvyko 100 dalyvių, mažiau negu pernai, nes šią dieną visose mokyklose paskutinio skambučio šventė. A. Bartnikas pasidžiaugė, kad kasmet atvykstame į

visiems brangią vietą, kur K. Donelaitis praleido 37-erius metus – Tolminkiemį, kad pagerbtume poetą, dorai tarnavusį Dievui ir parapijiečiams.

Į šventę atvykę srities mokyklose lietuvių kalbos, etnokultūros ir muzikos besimokantys mokiniai deklamavo eiles, dainavo ir grojo. Programoje pasirodė Sovetsko (Tilžės) vaikų ir jaunimo kūrybos namų lietuvių kalbos būrelio vaikučiai (mokytoja Tatjana Pavlova), Nemano (Ragainės) 2-osios vidurinės (mokytojos Vida Martišauskienė, Birutė Šerelienė ir Jolanta Valskienė), Dobrovolsko (Pilkalnio) mokiniai (mokytoja Alma Janvariova), Kaliningrado (Karaliaučiaus) 35-ojo licejaus ir 4-osios vidurinės mokyklos (mokytojas Algirdas Karmilavičius), Sovetsko (Tilžės) 3-osios pagrindinės (mokytoja Vitalija Kovalenko), Kaliningrado (Karaliaučiaus) L. Rėzos draugijos sekmadieninės mokyklos (mokytoja Stela Škurina), Gurjevsko (mokytoja Irena Tiriuba), Gusevo (Gumbinės) 5-osios vidurinės mokyklos (mokytoja Gražina Koliago), Černiachovsko (Įsruties) industrinės-pedagoginės kolegijos ir 4-osios vidurinės mokyklos (mokytoja Onutė Druoseikaitė) mokiniai. Mokytojas Algirdas Karmilavičius pasidžiaugė, kad srities vaikų folkloro kolektyvai ruošiasi dalyvauti 2014 m. pasaulio lietuvių dainų šventėje Vilniuje.

Dobrovolsko (Pilkalnio) moksleiviai prie paminklinio akmenų Lazdynėliuose

atstovai, Donelaičio draugijos nariai iš Marijampolės ir Šiaulių, studentai iš Vilniaus, poetai iš Lietuvos ir Kaliningrado srities. Atvyko ir I. Kanto universiteto profesorė dr. Olga Dubovaja, kartu su poetu Borisu Bartfeldu pradėjusi rinkti parašus dėl K. Donelaičio muziejaus išsaugojimo, kai muziejui iškilto grėsmė.

Į Donelaičio šventovę atvažiuo du autobusai: iš Kaliningrado ir Sovetsko, paimdami ir kitų mokyklų mokinius. Pirmiausia užskome į poeto tėviškę Lazdynėlius prie paminklinio akmenų,

1989 m. minint poeto 275-ąsias gimimo metines pasodinti 275 ažuoliukai. 1992 m. gegužės 30 d. įvyko šio akmenų atidengimo iškilmės. N. Kitkauskas apgailestavo, kad iki mūsų dienų neišliko poeto gimtojo kaimo.

Tolminkiemio bažnyčioje mokytojas Algirdas Karmilavičius, dirbantis Kaliningrade, pristatė svečius ir iš trijų dalių sudarytą šventę: vaikų literatūros ir muzikos popietę, Lietuvos edukologijos universiteto studentų pasirodymą ir Poezijos pavasarį.

Iš akademinio folkloro (4)

Nuaidėjo „Poezijos pavasario“ balsai, pasiekę blausią akademinės visuomenės padangę. Šventinis šurmuly paviliojo ir kelis mokslo vyrus, deja, ne iš pačių jauniausių, o iš jau prazilusių būrelio.

Žingsniuoją du pavargę, bet nepasiduodantys negalėms profesoriai. Gamtą tyrinėjantis akademikas porina:

– Pakiliai nusiteikęs stebėjau renginio atidarymo Nacionalinėje dailės galerijoje programą. Pasiklausius apvytusių mergelių ūbavimų, išsivėpusių bernelių kvaksėjimų apėmė nuobodulys. Į nuplikusią mano galvą lindo minorinės mintys. Bet reikalą išgelbėjo Algimantas Baltakis. Visuomet jį vertinau kaip tekstų, tinkamų Gorbulskio ir Raudonikio dainelėms, rašytoją. O dabar klausausi Baltakio ir negaliu atsidžiaugti: literatūros klasiko raiškios, be „išsidarkymų“ eilės tarp neartikuliuotų įvairaus plauko poetų ulbėjimo nuaidėjo kaip intelektualinė atgaiva, puošianti renginio pradžią.

– Žavus „pavasarielis“ linksmai plito mūsų Lietuvėlės keliais ir keleliais, užsukdamas į miestelius, pasiilgusius literatūrinio žodžio, – antrina akademikas humanitaras. – Man įspūdi darė Šv. Kotrynos bažnyčioje muzikalai paruošta popietė „Skambančios

tarmės“. Suvirpėjo sąmonės labirintuose jau gėstanti viltis, kuždanti, kad dar ne viskas prarasta tautinės kultūros baruose.

Ir štai atskuba gudruolis Dominykas, sudrumdamas šventinę nuotaką:

– Taigi, taigi, mano ponai, viltis – geras vaistas nuo infarkto, prie jūsų abiejų jau atskubančio.

Lietuvos mokslų akademijos Mažonoje salėje š. m. gegužės 30 d. rinkosi būrelis geranoriškai nusiteikusių ir garbingai užsitarnavusių pensijų senjorų. Juos sušaukė nenuilstantis Lietuvos kultūros politikos instituto direktorius p. Antanas. Kažin ar būčiau prie jų prisijungęs, nes nesitikėjau išgirsti ko nors konstruktyvaus. Bet išvydęs gudruolį Dominyką, vikriai įsisukusių į garbingų senjorų, tarp jų ir profesorių-emeritų gretas, nutariau pasiklausti spektakliuko, numatyto atlikti rimtai ir pakiliai. Iš pradžių visi pasirašė kažin kokį raštą – gal atsisaukimą ar petičiją, kurią jie jau buvo anksčiau apsvarstę internetu. Vėliau išsiaiškinau, kad šis raštas – tai visuomeninių organizacijų vienijimosi susitarimas. Iškart suprasti, kas čia dedasi, sutrukdė garbingo amžiaus asmenų gausa ir jų sentimentalūs pagraudenimai.

Organizacijų atstovams pasirašius dokumen-

tą prasidėjo kalbos. Kuo toliau, tuo sunkiau buvo klausytis plepėjimų apie žinomus sudarkyto gyvenimo faktus. Nė vienos konkrečios, vertos dėmesio minties – vien verkslenimai. Teisybės dėlei reikia pripažinti, kad keli pasisakymai buvo ryškesni, bet ir jie užstrigo bendrose neartikuliuoto plepėjimo seklose. Praslinkus daugiau nei dviem valandoms, išsekę šnekoriai lėtai skirstėsi. Pokalbio organizatorius, save ir kitus ramindamas, stengėsi situaciją gelbėti:

– Mielieji, visą, ką šiandien esate išgirdę, atidžiai apsvarstykite, kai susirinksime kitą kartą, tikiuosi išgirsti jūsų konkrečius pasiūlymus, kaip pažaboti valdžios savivalę, taip begėdiškai kompromituojančią mūsų valstybę. Jei būsite ryžtingesni, gal pavyks sukurti susivienijimą, kurį vertėtų pavadinti „Tautos ateitis“.

Tas užkietėjęs cinikas Dominykas, netikėtai prisėlinęs, riktelį man į ausį:

– Kokie mieli tie dorovingieji mūsų emeritai! Jų kataraktos pažeistos akys nepastebi esminės žiasties: užsislėpusios įtakingos jėgos, užvaldžiusios visas mūsų gyvenimo sritis, kryptingai ir sistemingai kompromituoja Lietuvą.

Nepriklausomas socialinis etnografas, 2013 m. gegužės 29 d.–birželio 2 d.

Susirinkusius sveikino Lietuvos Respublikos generalinio konsulato Kaliningrade kultūros atašė Romanas Senapėdis. K. Donelaičio draugijos Šiaulių skyriaus pirmininkė Izolina Lingienė, šiemet 28-ą kartą su būriu šiauliečių atvykstanti į šventę, padėkojo organizatoriams ir apgailestavo, kad dėl ligos nedalyvauja nuo pat muziejaus įkūrimo jam vadovaujanti Silova Liudmila Pavlovna.

Savo kūrybą skaitė Kaliningrado 48-osios vidurinės mokyklos lietuvių kalbos ir etnokultūros mokytoja, poetė Rūta Daujotaitė-Leonova, išvertusi į rusų kalbą L. ir N. Kitkauskų knygą „K. Donelaičio memorialas Tolminkiemyje“ ir K. Donelaičio poemą „Metai“.

Antrajai šventės daliai vadovavo I. Kanto Rusijos federacijos Baltijos universiteto dėstytoja iš Kaliningrado Violeta Lopetienė. Ji džiaugėsi matydama tiek daug jaunų žmonių Donelaičio žemėje, kad iš Lietuvos edukologijos universiteto atvyko pilnas autobusas studentų, daugiausia lituanistų, skaičiusių savo kūrybos eiles ir prozą.

K. Donelaičio draugijos Marijampolės skyriaus pirmininkė Vida Mickuvienė sveikino K. Donelaičio žodžiais: Sveiks, svieteli margis! Šventės pavasario šventės,

Sveiks ir tu, žmogau, sulaukęs vasarą mielą.

V. Mickuvienė apibendrino konkurso „Rašome Donelaičiui“, skirto poeto 300-osioms gimimo metinėms, rezultatus, aptarė gautų rašto darbų įvairovę. Konkurso organizavo Marijampolės K. Donelaičio draugija, Savivaldybės administracijos švietimo skyrius ir VŠĮ „Nemuno euroregiono“ Marijampolės biuras. Iš šių darbų kitais metais draugija ruošiasi išleisti knygą. Už jaunosios kartos tautiškuomo, kūrybiškumo ugdymą bei meilės gimtajam žodžiui puoselėjimą, už dalyvavimą konkurse Padėkos raštais ir atminimo dovanėlėmis apdovanota Onutė Druoseikaitė ir jos studentai iš Černiachovsko (Įsruties) kolegijos, Vitalija Kovalenko iš Sovetsko (Tilžės) ir Uljanovo vidurinės mokyklos mokytoja E. A. Bukontienė.

Trečioji šventės dalis – Poezijos pavasaris. 49-ojo poezijos pavasario paukštė iš Lietuvos ir šiemet atskrido į Donelaičio žemę. Poetai iš Lietuvos susitiko su kaliningradiečiais 4-ojoje miesto bibliotekoje, pabuvojo Lietuvos Respublikos generaliniame konsulate Kaliningrade, „Pupų dėdės klube“ svečių namuose „Albertina“. Poetas iš Lietuvos kaip ir pernai lydėjo Kaliningrado rašytojų draugijos pirmininkas B. Bartfeldas.

Poetė Alma Karosaitė padėkojo už pavasario linksmybes ir perskaitė du nuotaikingus savo kūrybos eilėraščius, skirtus jauniems skaitytojams.

Savo kūrybą skaitė poetas Aidas Marčėnas, o jo eilėraščių rusiškai perskaitė B. Bartfeldas (išvertė Georgijus Jefremovas). Savo kūrybos posmus skaitė ir kaliningradiečiai poetai.

Pabuvojome šalia poeto, pavaikščiujome takais, kuriais vaikščiojo K. Donelaitis, pabendrauvome su juo, pasisėmėme iš būrų dainias stiprybės, atsisveikinome iki kitų metų ir išvykome gyventi savųjų gyvenimų.

Renginį finansavo Mažosios Lietuvos lietuvių draugija Čikagoje, jai nuoširdžiai dėkojame už galimybę dalyvauti šventėje. Dėkojame renginio organizatoriams, programos dalyviams, jų mokytojams ir svečiams.

TAUTIŠKUMO MOTYVAI SKULPTORIAUS KONSTANTINO BOGDANO KŪRYBOJE

Minint 150-ąsias 1863 metų sukilimo metines

Prof. Ona VOVERIENĖ

Apytiksliai istorikų skaičiavimu sukilime dalyvavo daugiau negu 70 tūkst. žmonių. Prieš juos pasiūsta dvigubai skaitlingesnis – 144 tūkst. – gerai ginkluotų ir ypač žiaurių caro gvardiečių. Įvyko 277 kautynės. Paskutiniosios – 1864 m. spalio 12 d. ir sukilimas žiauriai numalšintas. Lukiškių aikštėje buvo vykdomos sukilimo vadų egzekucijos. 11 sukilimo vadų, tarp jų Zigmantas Sierakauskas ir Kostas Kalinauskas, buvo pakarti (kun. Antanas Mackevičius pakartas Kaune), 9 sušaudyti (Jablonskienė, A. Po 150 metų – 1863 m. sukilimo pėdsakais // Respublika. – 2013 m. sausio 30 d.). Šimtai sukilėlių pakarti arba sušaudyti jų kovos būrių dislokacijos vietose, tūkstančiai nuteisti ir išvaryti į Sibiro katorgas, nedaugeliui pavyko išsigelbėti ir emigruoti į užsienį. Nors sukilimas pralaimėjo, tačiau iš jame pralieto kraujo sudygo laisvės gėlės ir lietuvių tautos suvokimas, kad imperialistinės Rusijos, kokia ji bebūtų – carinė ar bolševikinė, siekiai visada vienodi – užkariauti teritorijas ir smurtu pavergti jose gyvenusias tautas, sunaikinti jų tautiškumą ir kultūrą.

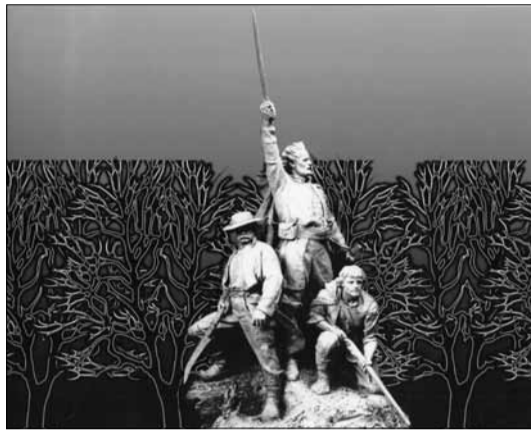
Minint 150-ąsias 1863 m. sukilimo metines Lietuvos Respublikos Seimas 2013-uosius paskelbė 1863-ųjų sukilimo metais. 30 Lietuvos muziejų įsijungė į šio sukilimo atminties gaivinimą, rengdami iškilmingus paminėjimus, mokinių ekskursijas, muziejuose saugomų dokumentų apie šį sukilimą parodas. Vilniuje Senajame Arsenale (dabar Taikomosios dailės muziejus), kur buvo dislokuoti iš Rusijos Muravjovo koriko sutraukti sukilimo malšintojų daliniai, surengta kilnojamoji paroda „1863 metų sukilimo ženklai Artūro Grogerio kūrybos cikluose „Polonia“ ir „Lithuania“. Pirmajame pavaizduotas lenkų bajorų dalyvavimas sukilime, antrajame – sukilimo epizodai Lietuvoje. Lietuva vaizduojama, „kaip ne-įžengiamų girių ir nepereinamų pelkių kraštas. Pagrindinis veikėjas – valstietis diržu perjuosta sermėga, ginkluotas kirvuku ir medžiokliniu šautuvu“. Tarp kitų parodą lydėjusių renginių kovo 17 d. buvo organizuotos

ir Viliaus Kavaliausko sudaryto albumo „Mūsų ir jūsų laisvės veidai“ sutiktuvės, kuriame pateikta 500 sukilimo vadų, dalyvių ir sukilimo rėmėjų fotonuotraukų.

Svarus indėlis į šios istorinės datos paminėjimą yra ir skulptoriaus Konstantino Bogdano gerai žinoma trijų figūrų kompozicija „1863 metų sukilimas Lietuvoje“, teigianti lietuvių sukilėlių orumą. Kaip rašo menotyrininkė Irena Račkauskaitė-Petraitiienė, Konstantino Bogdano biografe ir jo kūrybos albumo sudarytoja, „Įtaigus figūrų išdėstymas, minkšta temperameninga lipdyba, dinamiška sudėtingo silueto kaita rodo autoriaus kūrybinį braižą“ (Račkauskaitė-Petraitiienė I. *Konstantinas Bogdanas*. – V., 2010, p. 11). Kūrybinis braižas, suformuotas jo mokytojų, visų pirma Juozo Mikėno – tai lietuvių nacionalinės mokyklos braižas, talentingai ir ištikimai perimtas mokinio iš mokytojų.

Dailininkas Kęstutis Ramonas šią K. Bogdano skulptūrą (gipsinis jos variantas saugomas Kauno karo muziejuje; bronzinis – Vilniaus dailės muziejuje) buvo pasiūlęs pastatyti Lukiškių aikštėje, kurioje buvo nukankintas 21 sukilėlis, kaip kompromisinį variantą tarp dar gyvų esančių sovietinio režimo aukų Lietuvoje ir jų budelių, jau 23 metai visokiais būdais trukdančių įamžinti žuvusiųjų už mūsų tautos laisvę ir Lietuvos valstybės nepriklausomybę.

Konstantinas Bogdanas gimė 1926 m. vasario 4 d. Žeminių dvare, Žeminių valsčiuje Kėdainių apskr. (dabar Jonavos r.). Gyveno ir mokėsi Biržuose. 1944 m. įstojo į generolo Povilo Plechavičiaus vietinę rinktinę, jam paliepus išsiskirstyti įstojo į Panevėžio mokytojų seminariją. Supratęs, kad ne čia jo pašaukimas, 1945 m. įstojo į Kauno taikomosios ir dekoratyvinės dailės institutą. Tapo skulptoriaus J. Mikėno

Konstantino Bogdano skulptūros „1863 m. sukilimas Lietuvoje“ maketas

mokiniu. Jam dėstė ir kiti garsūs to meto menininkai Bronius Pundzius, Robertas Antinis, Viktoras Palys ir kt. Jo diplominis darbas – didelė dviejų dalių kompozicija „Pramonė ir žemės ūkis“ (1951) kelis dešimtmečius puošė Kauno geležinkelio stoties fasadą. Baigęs Institutą K. Bogdanas įstojo į Leningrado dailės akademijos Repino dailės institutą skulptūros specialybę. 1956 m. jis sėkmingai apgynė disertaciją, sukūręs minėtą trijų figūrų kompoziciją „1863 metų sukilimas Lietuvoje“.

Dar studijuodamas K. Bogdanas pradėjo dirbti: 1947–1951 m. dėstė piešimą Kauno 6-je ir 7-je vidurinėse mokyklose ir Mokytojų seminarijoje 1951–1993 m. Vilniaus dailės instituto dėstytojas, docentas, profesorius; 1956–1982 m. – Lietuvos dailininkų sąjungos valdybos atsakingasis sekretorius; 1962–1969 m. Vilniaus dailės instituto prorektorius; 1959–1988 m. – Vilniaus dailės instituto Skulptūros katedros vedėjas; 1982–1987 m. Lietuvos dailininkų sąjungos pirmininkas; 1985–1989 m. LTSR Aukščiausiosios tarybos deputatas.

1963 m. jam suteiktas LTSR nusipelnusio meno veikėjo vardas: 1976 m. – Lietuvos liaudies dailininko vardas; 1976 m. – LTSR valstybinės premijos laureatas.

Konstantino Bogdano kūrybiniame pavelde 227 skulptūros ir paminklai; monografija, skirta jo mokytojui „Skulptorius Juozas Mikėnas“ (1961); monografija „Rusų skulptorius

R. R. Bachas“ (1954); knyga „Lietuvos dailė“ (1972); disertacijos autoreferatas „1863 metų sukilimas Lietuvoje“ (1956).

K. Bogdano kūryboje nemaža dalis – duoklė sovietiniam okupaciniam režimui: yra ir marksų, ir leninų, ir kitokių veikėjų, kurie dabar apgyvendinti Grūto parke. Tačiau dalis jo kūrinių skirta Lietuvos mokslo ir Lietuvos valstybės istorijai, Tautos ir mūsų Valstybės istorijai turi išliekamosios vertės. Tai jo ciklas 1978 m. Lietuvos kultūros pradininkų, apgyvendintų Vilniaus universiteto Filologijos fakultete: paminklas Stanislovui Rapolioniui; lietuvių kalbos ir literatūros pradininkų S. Rapolionio, Abraomo Kulviečio ir kitur.

K. Bogdanas, skulptoriaus Juozo Mikėno vienas gambiausių mokinių, kūryboje ir pedagoginėje veikloje tęsė mokytojo tradicijas – tautinės skulptūros mokyklos braižą ir „moralinį imperatyvą palikti savo kūryboje išliekamąją vertę turinčių ir kūrėjo gyvenimą įprasminančių akcentų“ (Račkauskaitė-Petraitiienė, 2010). Tą tradiciją jis perdavė ir savo mokiniams, tarp kurių ir žymiausi mūsų laikų skulptoriai a.a. Stasys Kuzma, Vaclovas Krutinis, Remigijus Midvikis, Rimantas Daugintis, Arūnas Sakalauskas, Algirdas Bosas, Petras Mazūras, Vytautas Šerys, Dalia Matulaitė, Mindaugas Šnipas, Romas Kvintas. Visi jie daugiau ar mažiau išsaugojo savo kūryboje tautinės skulptūros mokyklos bruožų.

Jo pedagoginio talento įtaką teko patirti ir straipsnio autorei. Dar studijuodamas K. Bogdanas dėstė piešimo kursą Kauno 7-ojoje vidurinėje mokykloje, kurioje mokėsi ir šio teksto autorė. Konstantinas Bogdanas mirė 2011 m. rugsėjo 26 d. Mirė sulaukęs Irenos Račkauskaitės-Petraitiienės sudaryto jo kūrybos katalogo su išsamia biografija ir kūrybos analize. Gyvi liko jo darbai, jo asmenybės šviesa ir viltis, kad lietuviškoji tautinė skulptūra išliks amžiams jo ir jo mokinių dėka, liudydama mūsų Tautos istorijos žymiuosius žmones ir garsindama unikalų Lietuvos meną pasauliye. ■

„Vilniaus universiteto garbės daktaras prof. W. Schmalstieg“ (1994, JAV); „Lietuvos Prezidentas Antanas Smetona“ (1994); „Brigados generolo Antano Gustaičio (lėktuvo ANBO kūrėjo) portretas“ (1997); „Vilniaus muzikos akademijos prof. S. Sondeckio bareljefinis portretas“ (1998); „Lietuvos 86 Vietinės rinktinės karių savanorių, sušaudytų fašistų 1944 m. Paneriuose memorialinio paminklo projektas“ (2001); „Generolo Povilo Plechavičiaus biustas“ (2003, Kauno karininkų ramovė); „Muzikos Akademijos prof. B. Dvariono portretas“ (2002); „Abraomo Kulviečio paminklas“ (2009) ir kt.

K. Bogdano kūrinių parodos surengtos Vilniuje, Maskvoje, Helsinkyje, Sofijoje, Belgrade, Vienoje, Rygoje, Pekine ir kitur.

K. Bogdanas, skulptoriaus Juozo Mikėno vienas gambiausių mokinių, kūryboje ir pedagoginėje veikloje tęsė mokytojo tradicijas – tautinės skulptūros mokyklos braižą ir „moralinį imperatyvą palikti savo kūryboje išliekamąją vertę turinčių ir kūrėjo gyvenimą įprasminančių akcentų“ (Račkauskaitė-Petraitiienė, 2010). Tą tradiciją jis perdavė ir savo mokiniams, tarp kurių ir žymiausi mūsų laikų skulptoriai a.a. Stasys Kuzma, Vaclovas Krutinis, Remigijus Midvikis, Rimantas Daugintis, Arūnas Sakalauskas, Algirdas Bosas, Petras Mazūras, Vytautas Šerys, Dalia Matulaitė, Mindaugas Šnipas, Romas Kvintas. Visi jie daugiau ar mažiau išsaugojo savo kūryboje tautinės skulptūros mokyklos bruožų.

Jo pedagoginio talento įtaką teko patirti ir straipsnio autorei. Dar studijuodamas K. Bogdanas dėstė piešimo kursą Kauno 7-ojoje vidurinėje mokykloje, kurioje mokėsi ir šio teksto autorė.

Konstantinas Bogdanas mirė 2011 m. rugsėjo 26 d. Mirė sulaukęs Irenos Račkauskaitės-Petraitiienės sudaryto jo kūrybos katalogo su išsamia biografija ir kūrybos analize. Gyvi liko jo darbai, jo asmenybės šviesa ir viltis, kad lietuviškoji tautinė skulptūra išliks amžiams jo ir jo mokinių dėka, liudydama mūsų Tautos istorijos žymiuosius žmones ir garsindama unikalų Lietuvos meną pasauliye. ■

Valstybinis mokslinių tyrimų institutas Gamtos tyrimų centras skelbia konkursą Geologijos krypties (05 P) doktorantūros studijoms pagal nurodytas disertacijų temas

Priimami asmenys, turintys magistro kvalifikacinį laipsnį arba jį atitinkančią kvalifikaciją.

Stojantys į doktorantūrą Gamtos tyrimų centro Personalo skyriui iki 2013 m. rugsėjo 6 d. 16 val. pateikia:

1. Prašymą Gamtos tyrimų centro direktoriui;
2. Magistro kvalifikacijos laipsnio arba jį atitinkančios kvalifikacijos diplomą ir jų priedų kopijas;
3. Gyvenimo aprašymą;
4. Anketą (formą rasite <http://www.gamtostyrimai.lt/lt/news/view/?id=242>);
5. Dviejų tos mokslo krypties, į kurią tematiką pretenduoja, mokslininkų rekomendacijas;
6. Savo mokslo darbų sąrašą ir jų atspaudus, konferencijoje skaitytus pranešimus, mokslo konkursuose premijuotus darbus;
7. Paso arba asmens tapatybės kortelės kopiją;
8. Dokumentus, patvirtinančius pavardės keitimą, jeigu ne visi pateikiami dokumentai yra ta pačia pavarde.

Spalio 1 d. 16 val. Doktorantūros komiteto nustatyta tvarka vyks pokalbis su pretendентаis. Pokalbis vyks pasirinktos studijų doktorantūroje ir numatomos rengti disertacijos tema, pretendentų prašoma trumpai apžvelgiant planuojamus tyrimus bei turimus mokslinius pasiekimus. Pokalbis vertinamas atsižvelgiant į stojan-

2013 metų PRIĖMIMO Į DOKTORANTŪRĄ GAMTOS TYRIMŲ CENTRE DISERTACIJŲ TEMATIKOS (Geologijos kryptyje 05 P)	
Siūloma tematika	Numatomas vadovas
Dinaminis Lietuvos kvartero nuogulų stovymės šilumos perdavimo modelis Dynamic model of the Lithuanian Quaternary deposit heat transfer	Doc. dr. Petras Šinkūnas
Smėlio mineralinės ir granulimetrinės sudėties kaita skirtingose dinaminėse aplinkose Baltijos jūros Lietuvos kranto ruožuose Mineralogical and grain-size composition of the sand in the various dynamic settings of the Lithuanian coast, the Baltic Sea	Doc. dr. Donatas Pupienis

čiojo mokslinę kompetenciją (publikacijas, dalyvavimą mokslinių tyrimų projektuose ir konferencijose), motyvaciją pasirinkant disertacijos temą, įgytus pradinis metodinius įgūdžius. Rezultatai vertinami 10 balų sistema.

Pokalbis vyks Gamtos tyrimų centre, Akademijos g. 2, Konferencijų salėje, 1 aukšte.

Vadovaudamasis VU ir GTC Geologijos krypties (05 P) Mokslo Doktorantūros reglamento 15 punktu Doktorantūros komitetas sudaro konkursinę eilę priimamiems į valstybės finansuojamas

vietas ir pateikia Gamtos tyrimų centro direktoriui iki spalio 3 d. Apeliacijos Doktorantūros komitetui gali būti pateikiamos iki spalio 8 d. 16 val.

Priimtų doktorantūros studijoms 2013 m. sąrašas Direktoriatui išsakymu skelbiamas GTC internetiniame puslapyje (www.gamtostyrimai.lt) spalio 10 d.

Doktorantūros studijų pradžia – lapkričio 1 d.

Su priimtais į doktorantūrą studijų sutartys sudaromos spalio mėnesį.

Lietuvos mokslų akademija skelbs konkursą mokslui populiarinti

Lietuvos mokslų akademija, siekdama atkreipti dėmesį į mokslo svarbą visuomenės vystymuisi ir kuo patraukliau pristatyti naujausius mokslo bei technologijų pasiekimus, šių metų rugpjūtį skelbs konkursą kurti vaizdo ir garso priemones skirtas populiarinti mokslą. Ji jau parengė konkurso nuostatus, numatančius, kad visi norintys galės teikti paraiškas filmams, TV ir radijo laidoms, interneto projektams, spektakliams, vaizdo klipams, plakatams ir jų ciklams. Geriausių paraiškų autoriai gaus finansavimą iki 50 tūkst. litų savo idėjoms įgyvendinti.

„Lietuvos mokslų akademija nuolat informuoja apie mokslo laimėjimus ir naujoves, skatina jomis domėtis. Konkursas tiesiogiai prisideda prie jos misijos – inicijuoti veiklas, kurios stiprina Lietuvos gerovę, prisideda prie mokslo, socialinės, kultūrinės ir ekonominės plėtros, – teigia Vilius Žalys, projekto, pagal kurį organizuojamas mokslo populiarinimo audiovizualinių priemonių konkursas, koordinavimas. – Jis įtrauks į mokslo populiarinimo organizavimą daugiau suinteresuotų organizacijų ir asmenų, padės atrasti naujų ir originalių būdų patraukliau pristatyti mokslo žinias, pažadinti visuomenės smalsumą.“

Anot V. Žalio, audiovizualinių priemonių konkursas pagerins gyventojų supratimą apie mokslo ir technologijų pažangą, žinių

visuomenės raidos tendencijas ir perspektyvas. Taip pat leis geriau įvertinti mokslinę veiklą ir jos rezultatus, prisidės didinant mokslininko profesijos patrauklumą, skatinant tyrėjų ir visuomenės dialogą.

„Tikimės, kad po konkurso visuomenės informavimo priemonėse, ypač internete, atsiras daugiau objektyvios informacijos apie mokslą, ji bus labiau matoma ir kiekvienam prieinama, – viliasi V. Žalys. – Galbūt geriau susipažinę su šiuolaikiniu mokslu ir technologijomis, daugiau jaunuolių ateityje pasirinkt mokslininko kelią.“

Visi norintys konkurse gali dalyvauti individualiai arba su partneriais, tačiau negali teikti daugiau kaip dviejų paraiškų. Projektų paraiškas vertins ne mažiau kaip septynių asmenų komisija. Ji atrinks laimėtojus pagal pateiktų idėjų originalumą, naujų sprendimų ir technologijų panaudojimą, laukiamus rezultatus, jų poveikį ir kt. Iš viso planuojama finansuoti 7–20 projektų.

Daugiau informacijos apie konkursą nuo šių metų rugpjūčio mėnesio ieškokite Lietuvos mokslų akademijos interneto tinklalapyje www.lma.lt.

Mokslo populiarinimo audiovizualinių priemonių konkursas organizuojamas vykdant projektą „Nacionalinės mokslo po-

pulinarinimo priemonių sistemos sukūrimas ir įgyvendinimas“, kurio tikslas – populiarinti mokslą visuomenėje, skatinti tyrėjų ir visuomenės dialogą. Projekto metu, rengiant mokslo festivalius ir šventes, leidžiant mokslo populiarinimo knygas, kuriant vaikams ir jaunimui skirtas mokslo populiarinimo programas bei audiovizualines priemones, siekiama sukurti ir išbandyti mokslo bei technologijų populiarinimo visuomenėje sistemas.

Europos socialinio fondo lėšomis ir LR valstybės biudžeto lėšomis finansuojamą projektą Lietuvos mokslų akademija įgyvendina kartu su partneriais pagal 2007–2013 m. Žmogiškųjų išteklių plėtros veiksmų programos 3 prioriteto „Tyrėjų gebėjimų stiprinimas“ priemonę „Žinių apie mokslą ir technologijas gilinimas ir sklaida tarp mokinių ir jaunimo bei lyčių lygybės moksle skatinimas“.

Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komiteto narės padėkojo Poznanės mokslininkams už lituanistikos puoselėjimą

Lenkijos Respublikoje viešėjusios Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komiteto narės Larisa Dmitrijeva ir Ona Valiukevičiūtė susitiko su Poznanės Adomo Mickevičiaus universiteto rektoriumi prof. Bronislavu Marciniaku (Bronisław Marciniak), vicerektoriumi prof. Andrzejumi Lesickiu (Andrzej Lesicki), Lingvistikos instituto direktoriumi prof. habil. dr. Piotru Vežchoni (Piotr Wierzchoń) ir Lingvistikos instituto Baltistikos skyriaus adjunktui Juozu Marcinkevičiumi.

Lietuvos parlamentarės aukštai įvertino Poznanės universitete daugelį dešimtmečių vykdomus lietuvių kalbos tyrimus, reikšmingus indoeuropistikos darbus. Poznanės universiteto rektorius padėkojo už įvertinimą ir teigė, kad būtina skatinti aktyviau plėtoti Poznanės ir Lietuvos universitetų ryšius ne tik baltistikos srityje.

Poznanės universiteto ryšiai su lietuvių kalba prasidėjo dar XIX a. pab., kai čia buvo išspausdinta Mikalojaus Akelaičio trum-

poji lietuvių kalbos gramatika. Tačiau susidomėjimas mokslinėmis lituanistinėmis studijomis Didžiosios Lenkijos vaivadijos sostinėje prasidėjo po Antrojo pasaulinio karo, į Poznanę atvykus Vilniaus universiteto indoeuropeistui ir lituanistui prof. Janui Ščepanui Otrębskiui (Jan Szczepan Otrębski). 1947 m. jis steigė vieną pirmųjų pasaulyje už Lietuvos ribų Baltų filologijos katedrą, kuriai vadovavo iki 1960 metų. 1988 m. baltistikos tradicijos Poznanės universitete buvo atgaivintos – įsteigtas Baltų kalbų skyrius ir atidarytos reguliarios lituanistinės studijos. Iki šiol Poznanės baltistikos centre išmokslinta keliasdešimt lituanistų. Dabar lituanistiką studijuoja 40 pirmo, trečio ir ketvirtą kursų studentų, vyksta lietuvių kalbotyros sinchroniniai, istoriniai, literatūros ir mitologijos, sociolingvistikos tyrinėjimai.

Artūras Zeleniakas
Seimo Ryšių su visuomene skyrius

Seimo narės Ona Valiukevičiūtė ir Larisa Dmitrijeva su Poznanės mokslininkais

ISTORINIS KLAIPĖDOS UOSTAMIESTIS (2)

■ Atkelta iš 8 p.

tinkamai atskleisti. Reikėtų atskleisti šio komplekso vertingąsias savybes, jį išryškinti atkuriant jo istorinių vandenių sistemą arba bent jos fragmentus ir atgaivinti dabar susiklosčiusioje urbanistinėje miesto istorinio branduolio struktūroje. Liekanos naikinamos bei žalojamos. Pvz., 2008 m., visiškai nesuvokiant Klaipėdos kaip miestotvirtyvės vertės ir reikšmės, greta gerai išlikusio, raiškaus miesto gynybinių įrenginių pylimo, buvusio kanalo (fosos) vietoje (teritorijoje) jau pastatytas keliolikos aukštų pastatas.

Pauliaus Lindenau laivų statyklos statinių kompleksas yra greta Klaipėdos pilies ir bastionų komplekso. Jis susideda iš laivų korpusų dirbtuvės, technologinio tilto, vamzdžių dirbtuvės ir kalvės, valčių ir jachtų dirbtu-

vės. Nurodyta šio komplekso istorinė, techninė, technologinė vertė. Ši laivų statykla pastatyta XX a. pirmoje pusėje.

Miesto istorinė dalis, kurioje yra ir vadinamasis Vitės kvartalas (anglikonų kvartalas, MLE I t., 57 psl.) – istorinis uosto ir jūrininkų kvartalas, priemiestis yra labai reikšminga Klaipėdos istorinio uostamiesčio dalis, tiesiogiai susijusi ir su Prūsijos karališkąja šeima. Nurodyta urbanistinė, architektūrinė ir istorinė vertė. Labiausiai pakeisti ir sunaikinti yra istoriniai uostai bei Vitės anglikonų kvartalas. Pvz., natūralus Vitės žvejų uostas veikęs jau 1817 m., Bomelio Vitės žvejų uostas, išsilaikęs iki Antrojo pasaulinio karo. 1893 m. ten įrengtas pagrindinis Klaipėdos žvejų uostas. Po ketverių metų, sparčiai daugėjant laivų, rekonstruotas. 1900 m. ten galėjo švartuotis ir žiemą praleisti 200 kuterių, kursvalčių.

Klaipėdos jūrinės architektūros paveldą sudaro vis dar nuskurdinti istorinio uostamiesčio siluetai, matomi iš Kuršių marių ir tik menki jų fragmentai – iš Baltijos jūros. Kai kurie Klaipėdos uostamiesčio istorinės dalies siluetai gerai apžvelgiami iš Kuršių marių ir nerijos.

Klaipėdos istorinio uosto kultūrinis kraštovaizdis pasižymi nuolat besikeičiančia, dinamiška urbanistine architektūrine struktūra. Jos panorama, siluetai, atskirų kvartalų ir gatvių perspektyvų dalį ir iš dalies urbanistinės struktūros sudėtinę dalį sudaro plaukiojanti architektūra – įvairių dydžių, formų, spalvų ir paskirties laivai. Kiekvienas laivas – tai plaukiojanti ar anksčiau plaukiojusi sala ar salelė – autonomiška struktūra, dažnai su savita sociokultūrine aplinka. Neišliko ir kol kas nėra atkurtų istorinių burlaivių,

kurie labai praturtintų uostamiesčio vaizdą. Istorinis uostamiesčio kraštovaizdis praradęs gyvą „olandišką“ koloritą – neliko nė vieno panoramų ir siluetai būdingo elemento – kadaise pakrantėse gausiai pasklidusių malūnų ir malūnų-lentpjūvių su besisukančiais sparnais; sudegė ar sunyko dauguma savo siluetais dominavusių didžiųjų uostamiesčio sandėlių gyvenamųjų valdų kvartaluose, neliko prieš karą stovėjusių bažnyčių vertikalių (nugriautos ar susprogdintos sovietmečiu). Sunku įžvelgti Klaipėdos miesto-jūrų tvirtovės siluetus, daug kur neliko net kontūrų.

Istorinės Klaipėdos ir jos aplinkinių kaimo gyvenviečių istoriniai ypatumai – dominuojantis namudinis verslas ir amatai – jūros verslas – žvejyba, jūros valčių gamyba, pvz., iki 1945 m. daugybė kurėnų buvo neatskiriama

pamario kaimų dalis, tinklų gamyba, priežiūra, žuvies apdorojimas, pardavimas ar kitoks perleidimas, nendrių sodinimas ir gavyba ir kt.; dominuojantys istorinės Klaipėdos verslai – prekyba, žvejyba, laivyba (jūrininkystė visoje jos įvairovėje), laivų statyba, remontas, namų, kitų pastatų tarp jų didelių prekių, žaliavų ir pramonės produkcijos sandėlių statyba, uostų ir jų infrastruktūros statyba, remontas, priežiūra ir pan.

Saviti buvo Klaipėdos turgūs – jų prekių asortimentas, prekyvimo būdas, specifiniai kvapai ir pavadinimai (Malkų, Šieno, Žuvų, Žąsų ir t. t.). Reikėtų atgaivinti šias tradicijas.

Straipsnyje remtasi 2009 m. autorius parengta medžiaga.

Lietuvos mokslininkų laikraščio „Mokslo Lietuva“ projektui „Mokslui, kultūrai, visuomenei“ vykdyti Spaudos, radijos ir televizijos rėmimo fondas 2013 m. skyrė 65 tūkst. Lt.

„Mokslo Lietuvos“ redakcija

Mokslo Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Gediminas Zemlickas
Stilistė Jurgita Radzevičiūtė
Dizainerė Jūratė Kemeklytė Bagdonienė

Patarėjai: Jonas Jasaitis, Antanas Kulakauskas, Vladimiras Novosadas, Jonas Puodžius, Alfonsas Ramonas, Juras Ulbikas, Edmundas Kazimieras Zavadskas.
Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, 01118 Vilnius
El. paštas: mokslolietuva@takas.lt, tel. (8 5) 212 1235.

Laikraštis internete: <http://mokslasplus.lt/mokslo-lietuva>

Redakcija gerbia savo autorių nuomonę ir mintis, net jei ne visada joms pritaria. Perspausdinant ar naudojant laikraščio „Mokslo Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://mokslasplus.lt/mokslo-lietuva> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslo Lietuvą“. Laikraštis platinamas tik prenumeratoriams ir redakcijoje.

ISSN 1392-7191
Leidžia
UAB „Mokslininkų laikraštis“
SL Nr. 169
Spausdino
UAB „Petro ofsetas“
Savanorių pr. 174D, LT-03153, Vilnius
Tiražas 650 egz.